

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

КОРПОРАЦІЯ КОНТРАБАНДА НЕЗАКОННА ТОРГІВЛЯ МІЖ УКРАЇНСЬКИМ ЗАКАРПАТТЯМ І ЄС

КВІТЕНЬ 2025

ПОДЯКА

Цей звіт підготувала Обсерваторія нелегальних ринків і конфлікту в Україні Глобальної Ініціативи Проти Транснаціональної Організованої Злочинності. Ми висловлюємо вдячність нашій консультантці на Закарпатті, яка допомогла поглибити наше розуміння регіону і організувала багато інтерв'ю, які було проведено для звіту.

© 2025 Глобальна Ініціатива Проти Транснаціональної Організованої Злочинності.

Всі права захищені.

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена або передана у будь-якій формі чи будь-яким способом без письмового дозволу від Глобальної Ініціативи.

Обкладинка: © Служба безпеки України

Будь ласка, з усіма питаннями звертайтеся до:
The Global Initiative Against Transnational Organized Crime
Avenue de France 23
Geneva, CH-1202
Switzerland
www.globalinitiative.net

ЗМІСТ

Резюме: виграють усі	2
Ключові висновки	4
Вступ: народження осередку контрабанди	5
Корупція: великий уможливлувач	7
Закарпатський тріумфірат	11
Ключові зміни після російського вторгнення	14
Важкі часи для тютюнових контрабандистів	16
Нова незаконна економіка: контрабанда ухилянтів і шахрайські кол-центри	18
Незаконна вирубка та екологічні злочини	20
Місцеві можновладці під прицілом Києва	21
Висновок: що робити зі злочинною матрицею	22
Виклик реформі	22
Будь-яка контрабанда – злочин	23
Створення альтернатив	24
Рекомендації	24
Примітки	25

РЕЗЮМЕ: ВИГРАЮТЬ УСІ

Відокремлене від решти України Карпатами, Закарпаття багато в чому завжди більше дивилося на захід, а не на схід. Регіон, який є найзахіднішим краєчком України, має спільний кордон із чотирма країнами ЄС – Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Ця особливість, разом із браком добре оплачуваних робочих місць на місцевому рівні, призвела до процвітання контрабанди, яка включає передусім тютюнові вироби, інші товари, наркотики і людей.¹ Насправді, організована злочинність є чи не найприбутковішою складовою економіки Закарпаття.

Попри те, що місцева контрабанда не має таких таких масштабів, як у Львівській, Волинській чи Чернівецькій областях,² вона дуже жвава, добре організована і часто ґрунтується на кримінальних зв'язках між українцями та їхніми партнерами за кордоном. Для контрабанди використовують різні логістичні шляхи, зокрема транспортні засоби на офіційних пунктах перетину кордону, залізницю, пересічену місцевість та річку Тиса, а також легкі літаки, човни та безпілотники.

З українського боку масштабну контрабанду забезпечують сформовані корупційні вертикалі – хабарі прикордонникам, сприяння митників, корумповані правоохоронці та інші держслужбовці, які кришують злочинні інтереси. Транснаціональну економіку контрабанди в цьому прикордонному регіоні неможливо досягнути без розуміння цієї сприятливої екосистеми, в якій межі між злочинністю, політикою та правоохоронними органами часто розмиті, відсутні та взаємопідсилюючі.

Місцеві еліти в цьому регіоні, особливо в кримінальному центрі Мукачево, десятиліттями відігравали істотну роль у формуванні нелегальної економіки.³ Ці групи через обраних на місцевому рівні депутатів намагаються просувати свої інтереси на регіональному та національному рівнях. У свою чергу уряд у Києві періодично намагався посилити контроль над Закарпаттям. Але «місцеві» довго чинили опір центральній владі, спираючись на владу, що тримається на регіональних, сімейних і навіть хресних зв'язках. Ці зв'язки іноді важливіші для більш традиційного та релігійного населення західної України, ніж суто політичні чи фінансові домовленості. Етнічна приналежність є ще одним фактором у регіоні, де великі угорські, румунські та ромські громади відіграють важливу роль у підводних течіях місцевої політики.

Місцеві еліти тривалий час утримували владу на Закарпатті, зокрема в кримінальному центрі Мукачєво, над яким домінує середньовічний замок Паланок. © Ammila Kіsbenedek/AFP через Getty Images

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну змінило цю екосистему в кілька способів. Дрібна незаконна контрабанда, особливо тютюну, зазнала серйозного удару, коли кілька контрабандистів переїхали південніше, до Чернівецької області, або за кордон, щоб вести операції в інших країнах Європи. Контрабанда мігрантів також різко впала після вторгнення завдяки європейській політиці відкритих кордонів, хоча нова економіка, орієнтована на людей – контрабанда ухилантів – зайняла своє місце та виявилася дуже прибутковою.⁴ Ще однією тривожною тенденцією в цьому регіоні після вторгнення стало зростання незаконної торгівлі деревиною. Відомі бізнесмени зі східної та центральної України також намагаються розширити свій вплив і владу, не звертаючи уваги на місцеві інтереси. Тим часом, як і всюди в Україні, шахрайські кол-центри стали прибутковим заробітком на Закарпатті, хоча й не так, як в Одесі й Дніпрі.

Київ також збільшив свою присутність у регіоні через низку призначень. Вагоміша роль уряду в умовах воєнного стану, коли війна є пріоритетом, також послабила здатність місцевих еліт здійснювати вплив, укладати угоди та отримувати поступки на національному рівні. Кілька колишніх недоторканих членів впливових закарпатських угруповань також стали фігурантами антикорупційних розслідувань, що свідчить про те, що атмосфера безкарності послаблюється. Місцеві жителі, однак, розглядають це як спробу позбутися конкуренції, несправедливо використовуючи можливості держави, продовжуючи вести незаконну діяльність.

Але попри помітні зміни, фундаментальні основи економіки контрабанди, ймовірно, збережуться: ще можна заробити хороші гроші та мало реальних стимулів зупинитися. Виграють усі: контрабандисти заробляють статки, споживачі економлять на товарах. Єдиною стороною, яка програє, є держава, а під час війни втрата податкових надходжень є критичною. За деякими оцінками, у 2021 році втрати становили від 10% до 25% від загальних надходжень від митниці.⁵

Реформа митниці була ключовим пунктом порядку денного уряду на 2024 рік, оскільки є реакцією на тиск з боку західних партнерів. Однак через заплутаний і складний характер екосистеми контрабанди на Закарпатті це означає, що зміни високопосадовців у міністерствах та правоохоронних органах матимуть незначний вплив, якщо вони не супроводжуватимуться системними змінами інституційної культури, реформою митного законодавства та значно вищим фактором стримування.

І навіть цього може бути недостатньо. Якщо економіку регіону не розвивати так, щоб забезпечити життєздатну альтернативу контрабанді – і не мотивувати місцеві еліти підтримувати такі зусилля – найкраще розроблені реформи можуть зазнати краху. Крім того, на тлі звинувачень у тому, що доходи від контрабанди фактично приносять користь державному бюджету, необхідно буде провести аудит «сірих» бюджетних потоків, які походять від «сірих» товарних потоків.⁶

Ключові висновки

- Закарпаття унікальне – на відміну від інших регіонів України, одним із центральних стовпів його економіки є злочинність. За три десятиліття виникла потужна злочинна екосистема, побудована на контрабанді, в якій бізнес, політика та злочинність стали нерозривно переплутаними, а центральний уряд не міг або не хотів щось з цим робити. Таким чином, це є одним із яскравих прикладів того, як насправді працює корупція в Україні, що безпосередньо формує чорну та сіру економіки.
- Після повномасштабного російського вторгнення природа контрабанди на Закарпатті змінилася. Обсяги незаконної торгівлі тютюном і контрабанди мігрантів до ЄС зменшилися, але з'явилися нові можливості, як то контрабанда ухлянтів, екологічні злочини і шахрайські кол-центри. Сухопутні незаконні маршрути наркотиків та інших заборонених товарів до ЄС активізувалися після блокади Одеси у 2022–2023 роках, і контрабандисти на Закарпатті лише виграли від цих збільшених потоків.
- Сіра контрабанда, коли вартість імпортованих товарів знижується, є найбільшою проблемою для економіки України, позбавляючи державу податків і спотворюючи ринок на користь продавців, які можуть стягувати менше за продукцію, заощадивши на миті. Така контрабанда можлива лише за участі високопосадовців, а правоохоронні органи зацікавлені в координації та отриманні прибутку від контрабанди.
- Місцеві еліти тривалий час утримували владу на Закарпатті, але зазнали посиленого тиску з боку Києва під час воєнного стану. Тим не менш, ці еліти виявилися вправними у витримванні мінливих умов у минулому та, ймовірно, відновлять свої позиції на наступних виборах.
- Реформа митниці стала пріоритетом для центрального уряду за вагомої підтримки західних партнерів. Реформа не тільки допоможе Україні повернути мільярди доларів втрачених податків, що вкрай необхідно під час конфлікту, але й може покращити міжнародне сприйняття України, коли міжнародна спільнота побачить її боротьбу з органом, який багато хто сприймає як найбільш корумпований в країні.
- Допомога українській владі у процесі знищення складних вертикалей, через які гроші, отримані на кордоні, перетікають до високопосадовців, буде дуже делікатним, але важливим завданням. Ціна невдачі висока, і матиме серйозні наслідки для здатності України отримати доступ до міжнародного фінансування та на її шляху до членства в ЄС.
- Недавня активізація боротьби проти нелегального тютюнового виробництва як усередині країни, так і на західному кордоні змушує місцевих учасників ринку переносити виробництво до країн ЄС і шукати нові ринки для продажу своїх товарів, зосереджуючись, зокрема, на Великобританії.

ВСТУП: НАРОДЖЕННЯ ОСЕРЕДКУ КОНТРАБАНДИ

Поява Закарпаття як основного вузла контрабанди у Східній Європі зумовлена трьома класичними факторами: кордонами та зв'язками діаспори з багатшими країнами; відсутністю ефективного контролю на державному кордоні; та обмеженими місцевими економічними можливостями.

Усі ці три чинники гостро проявилися після розпаду Радянського Союзу в 1991 році. Нова незалежна держава Україна не могла зрівнятися з інвестиціями, які Радянський Союз робив у Закарпатті, що призвело до економічних труднощів для багатьох. З моменту здобуття Україною незалежності Закарпаття незмінно входить до числа найбідніших регіонів країни з дуже низькими зарплатами в державному та приватному секторах, що робить контрабанду привабливою альтернативою.⁷

Новий український уряд також намагався зміцнити свою владу в регіоні, де, на відміну від більшості сусідніх областей,⁸ проживає багато етнічних меншин, чиє громадянство «материнської» країни є чинником, який, схоже, збільшує ймовірність їхньої участі в контрабанді – хоча етнічні українці також дуже активні. Ці діаспорні зв'язки віддзеркалюють природу кордону: райони межі з Угорщиною – а саме Берегове, Виноградів та ключове місто Мукачево – історично населяють етнічні угорці, які складають понад 10% населення регіону та які переважно зберегли свою мову й культуру – спадщину 900-річного правління Угорщини в регіоні до кінця Першої світової війни.⁹ Румуни зосереджені на кордоні з Румунією навколо Солотвина, поблизу річки Тиса, прикордонного переходу для контрабанди. Україна також має власну діаспору: на півночі Румунії, наприклад, є території, які майже повністю населені етнічними українцями.¹⁰ Ці демографічні явища створюють природні транскордонні спільноти, у яких межі сприймаються радше як бюрократичні перепони, а не перешкоди національній ідентичності.

Економіка 1990-х років також створила потужні стимули для контрабанди. Велика різниця в цінах між Україною та Східною Європою зробила нелегальний експорт палива, сигарет та алкоголю з України прибутковим, тоді як внутрішній попит на західну продукцію, яка була дефіцитом ще у Радянському Союзі, стимулював потік контрабанди у протилежному напрямку.

РИСУНОК 1 Закарпаття на карті Східної Європи

Ця економіка почала змінюватися в 2000-х роках, коли в регіоні стандартизувалися ціни на пальне. Сигарети, однак, залишалися основним продуктом контрабанди. Без урахування ПДВ акцизний податок, який застосовувався до сигарет з фільтром у Румунії, Польщі та Угорщині, був щонайменше в чотири рази вищий за ставку, що застосовувалася в Україні в 2007 році.¹¹ З розширенням ЄС у 2000-х роках важливим незаконним бізнесом стала контрабанда людей – як українців, так і іноземних громадян, переважно з Африки та Азії. Масштабу набула незаконна вирубка переважно охоронюваних лісів Закарпаття. Оброблена та необроблена деревина йшла на експорт.

В останні роки важливим незаконним ринком стала торгівля наркотиками – переважно героїном, амфетаміном, метамфетаміном, кокаїном, мефедроном та альфа-PVP.¹² Тиса, Ужгород, Лужанка і Вилок є ключовими пунктами перетину кордону, які використовуються для контрабанди наркотиків.¹³ Канабіс переважно вирощується для внутрішнього ринку Закарпаття.¹⁴

Інші контрабандні товари є набагато повсякденнішими, як-от одяг і взуття китайського виробництва, пристрої на кшталт iPhone і навіть італійська оброблена їжа в мікроавтобусах (потік, який контрабандисти часто називають «італійськими бусами»). Законний бізнес не проти отримати вигоду від цього конвеєра товарів, про що свідчить відсутність акцизних марок на пляшках з алкоголем і наявність в українських супермаркетах та інтернет-магазинах численних продуктів харчування, які ввозять «безмитно» або як «власний імпорт». Примітно, що провідну українську мережу регулярно ловили на продажі великої кількості контрабандних побутових товарів.¹⁵

Зухвалі контрабандисти

Прибутковість цих потоків призвела до використання все більш творчих методів контрабанди. У 2012 році, наприклад, словацька влада виявила 700-метровий тунель між будинком в Ужгороді, адміністративному центрі Закарпаття, та прикордонним селом у сусідній Словаччині. Тунель, викопаний за допомогою шахтного обладнання і обладнаний мініатюрною залізничною колією, використовували для контрабанди великої кількості сигарет, інших товарів і, можливо, людей до ЄС.¹⁶ Нещодавно, у 2019 році, невеликий вертоліт, який зазвичай використовують для сільськогосподарських робіт, розбився в Румунії. Він перевозив сигарети і летів без знаків розрізнення.¹⁷

Ще один дивовижний випадок стосується місцевого етнічного угорця Аттіли Горвата (на прізвище Докі), який створив власний «приватний кордон».¹⁸ У 2007 році Докі приватизував, а згодом монополізував 100 гектарів землі на українсько-угорському кордоні. Недоступна для прикордонників, ця захоплена земля стала його вотчиною, яку він використовував для різного роду контрабанди. Через його ділянку до Угорщини йшли тютюн і мігранти, а в Україну у великих кількостях завозилася макова соломка. На території Докі розмістився невеликий озброєний загін зі сторожовими вежами та приладами нічного бачення, щоб не пускати сторонніх. Він став найбільшим контрабандистом регіону, але згодом почав поступово втрачати свій вплив і землю, доки не загинув у підозрілій автокатастрофі в 2020 році.¹⁹ ■

Контрабандний тунель між Закарпаттям і Словаччиною завдовжки 700 метрів виявили у 2012 році. Фото: СБУ

Корупція: великий уможливлувач

На запитання, що лежить в основі корупції на Закарпатті, один колишній митник сказав: «Неможливо бути чесним», коли, як він зазначив, офіційна зарплата митника становить 10 000–15 000 грн (220–330 євро).²⁰ Але хоча, безперечно, деякі чиновники беруть участь у дрібних незаконних оборудках,²¹ корупція на Закарпатті перетворилася на дуже організований і систематизований бізнес, який виходить далеко за межі кількох зім'ятих купюр, запхнутих у долоню незадоволеному прикордоннику.

Справді, контрабанду в регіоні можна охарактеризувати як дворівневу. Перший рівень — це немасштабний, опортуністичний і винахідливий підхід, який передбачає використання геніальних методів, таких як безпілотники,²² надувні човни, гідрокостюми (для перетину річок) і літаки, разом з армією «мурашок» із рюкзаками, які доправляють коробки сигарет через гористу прикордонну місцевість. Ця екосистема часто є дуже локальною та повністю уникає уваги з боку офіційних органів.

Але справжні гроші можна заробити на широкомасштабній контрабанді, яка використовує вантажівки, мікроавтобуси та інші види масового транспорту, включаючи цистерни, для контрабанди великої кількості незаконних товарів в Україну та з України. Ця прибуткова торгівля значною мірою залежить від змови та участі корумпованих чиновників: замість того, щоб уникати прикордонних контрольно-пропускних пунктів і правоохоронців, як на першому рівні, такі транспортні засоби проїжджають прямо повз них.

Скан цистерни з природним газом, наповненої сигаретами, яку зупинили на Закарпатті у січні 2023 р. Фото: Держприкордонслужба України

Сіра проти чорної; з країни і в країну

У цій широкомасштабній економіці контрабанди є підкатегорії. Її можна поділити на «чорну» – або відверто нелегальну – і «сіру» контрабанду. «Чорна» контрабанда включає протизаконні товари (наприклад, наркотики, нелегально виготовлений тютюн або несанкціоноване переміщення зброї) і незадекларовані та неоподатковані товари.

Ця форма контрабанди не є переважаючою і навіть не найприбутковішою. Насправді саме «сіра» контрабанда, коли вартість або опис товару було скориговано, щоб сплачувати менше податків, складає більшість у загальному потоці контрабанди.²³ Хоча це дає незначну економію на одиниці товару, у масштабі прибутки значно зростають. Як зауважив один колишній високопоставлений митник у Києві, економія в 0,01 євро може означати великий прибуток, коли йдеться про мільйон одиниць.²⁴ І прибуток ще більше зростає тоді, коли, скажімо, імпортний телевізор реєструється як мітла.²⁵

Вхідні та вихідні потоки також демонструють структурні відмінності і наслідки. Наприклад, торгівля (дрібна і масштабна) нелегальним тютюном, що вивозиться з України, завдає шкоди економіці європейських країн, які мають вищі акцизні ставки. Роль української влади тут більша, ніж просто уможливлувача, який отримує свою частку за те, що дивиться в інший бік. Корумповані чиновники часто є рушіями, організаторами, посередниками і бенефіціарами торгівлі, використовуючи свій вплив для призначення та захисту тих лояльних людей на ключових посадах, які забезпечують потік.

Внутрішня «сіра» торгівля споживчими товарами з Європи завдає шкоди економіці України не лише через те, що країна втрачає митні надходження, а й через переділ ринку на користь контрабандистів, які можуть продавати товар дешевше, ніж продавці, що платять повну митну ставку. Корумповані чиновники можуть відігравати значно вагомішу роль у внутрішніх потоках. Звичайно, прихована контрабанда має місце, оскільки потужності неминуче обмежують здатність будь-якої митниці ретельно перевіряти кожну декларацію, але в Україні вважається, що митні органи знають про тіньову торгівлю та беруть у ній безпосередню участь. «Вони [митники] абсолютно все знають», — сказав колишній київський митник. «Їм потрібно все знати, щоб з усього отримати прибуток».²⁶

«Телефонне право»

На Закарпатті організована корупція існує вже десятиліттями. Після турбулентності 1990-х років, коли нова незалежна Україна намагалася створити інституції та управлінські структури, стосунки між контрабандистами та владою стали ближчими, досягнувши ендемічного рівня за президентства Віктора Януковича.²⁷ Якщо процитувати одне розслідування «Української правди» за 2015 рік, то «до тієї ж контрабанди залучено майже всю місцеву міліцію, прикордонників та митницю».²⁸

За останні роки на Закарпатті за причетність до контрабанди було звільнено кількох митників найвищого рівня.²⁹ Один із них – Валерій Пересоляк – 10 років пропрацював у Закарпатській митниці, став заступником начальника відділу аналізу ризиків та протидії митним правопорушенням, перш ніж РНБО при Президентові України Зеленському у квітні 2021 року наклав на нього санкції як на одного з 10 найбільших контрабандистів України (див. вставку: «Отримати частку в Чопі»);³⁰ (Термін дії цих санкцій закінчився у квітні 2024 року.³¹) В інших випадках митники або їхні родичі, як повідомляється, накопичили величезні та, порівняно з їхніми зарплатами, непояснювані статки. Заступника начальника Закарпатської митниці Сергія Дурана назвали «найбагатшим митником України» після того, як у його декларації виявилось, що його дружина має готівкові активи на загальну суму 6,7 млн доларів США в різних валютах; сам він мав готівкових коштів «усього лиш» на майже 300 000 доларів США.³² Національне агентство України з питань запобігання корупції (НАЗК) визнало непереконливими пояснення посадовця щодо походження своїх статків.³³

Корумповані вотчини також мають тенденції розширюватися. Це дослідження виявило, що кордон Закарпаття з сусідніми країнами було поділено на щонайменше чотири «зони інтересів», кожною з яких керував один або кілька провідних місцевих діячів. У цих зонах корумповані митники можуть володіти власними прибутковими територіями, такими як, повідомлялося, це робив Вадим Іжевський, начальник відділу митного оформлення митного посту «Тиса». За даними ЗМІ, Іжевського звільнили у серпні 2023 року за те, що він нібито пропускав через пост контрабанду без перевірки. Згодом його поновили на посаді та перевели за межі області.³⁴

Зазвичай контрабандисти обирають пункти перетину кордону, коли на митниці працює «їхня зміна». Їм гарантують, що митники не перешкоджатимуть їхній незаконній діяльності, тому що вони отримали відповідний наказ і отримають частку за свою «допомогу». При проходженні митного контролю вартість товарів, які переміщують контрабандисти, навмисно занижать різними методами, наприклад, прийнявши фальшиві документи; або пропустивши вантажівку чи мікроавтобус без належної перевірки, або навіть пропустивши їх абсолютно «невидимими».³⁵ За словами колишнього митника, співробітники, залучені до цих схем, отримують десяту частину від такси; решта йде керівництву. За даними двох джерел, керівництво Закарпатської митниці має відсоток від кожної такої оборудки.³⁶

Існують також швидкісні смуги для пропуску контрабанди, хоча такі канали часто потребують дозволу інших органів. За словами одного журналіста,

будь-який контрабандист... спочатку погоджує з правоохоронцями формат роботи і тариф – що він буде перевозити, скільки хто візьме і де він перетинатиме кордон. Якщо силовики дадуть згоду, тоді можна йти на митницю домовлятися... [Без попереднього погодження з кимось із СБУ, ДБР, БЕБ, прокуратури чи Держприкордонслужби (плюс військової адміністрації, доданої під час війни), систематичну схему контрабанди запустити неможливо...]³⁷

Така участь багатьох відомств може мати високу ціну: один контрабандист зазначив, що було набагато дешевше заплатити одній групі корумпованих румунських митників, ніж їхнім українським колегам. Румунські офіційні особи нібито брали 40 000 доларів США за вантажівку, наповнену сигаретами, тоді як українські офіційні особи вимагали 120 000 доларів США, які розподіляли між різними залученими органами.³⁸

На кордоні України з Румунією існує квітуча контрабандна економіка, яка залучає потужний вплив посадовців на Закарпатті. *Фото: GI-TOC*

Найбільші труднощі для контрабандистів створюють місцеві правоохоронні підрозділи, які час від часу перевіряють пункти пропуску без попереднього попередження – хоча колишні службовці митниці сказали, що ці вибіркові перевірки часто застосовуються для показухи та покращення статистики, а насправді «всі знають заздалегідь» про те, хто та коли прийде.³⁹ Та навіть якщо правоохоронці спіймають контрабандиста, він може звернутися по допомогу до того, хто його «кришує».⁴⁰ Офіцер поліції невдоволено згадував про «ручний механізм контролю», посиляючись на інцидент, коли його спробу зупинити мікроавтобус із сигаретами перервав дзвінок поліцейського очільника з проханням відпустити контрабандистів.⁴¹ Поширений характер цієї практики призвів до ситуації, коли телефон фактично є законом. «Основним знаряддям... таких контрабандистів є контакти в їхньому мобільному телефоні та [їхні] зв'язки, — сказав колишній високопоставлений митник у 2021 році. — Усе залежить від посади, яку [контакт] посідає на митниці, в поліції чи суді».⁴²

Отримати частку в Чопі

Прикордонний пункт у Чопі є нелегальним хабом з хорошим автомобільним сполученням з Угорщиною та залізничним сполученням зі Словаччиною. Незаконна торгівля сигаретами тут дуже прибуткова: за словами одного колишнього працівника правоохоронних органів, коробка сигарет принесе 300 євро, вантажівка – 300 000 євро, а відсоток, який йде правоохоронним органам, становить близько 50%.⁴³

Цю ділянку кордону, від словацького кордону до Чопа на межі з Угорщиною, нібито контролював колишній митник і донедавна підсанкційний контрабандист Валерій Пересоляк.⁴⁴ В інтерв'ю GI-ТОС колишній співробітник правоохоронних органів і місцевий журналіст стверджували, що Пересоляк був довіреною людиною для будь-яких масштабних контрабандних угод на кордоні зі Словаччиною та Угорщиною, координуючи незаконну торгівлю через Лужанку та кілька інших менших прикордонних переходів у Берегівському районі.⁴⁵ За останньою інформацією, Пересоляк нібито відійшов від транскордонного бізнесу (див. нижче). ■

Мукачівський тріумвірат

Крім державних службовців, є ще один вимір, який є критичним для розуміння нелегальної економіки Закарпаття. Кримінальним епіцентром Закарпаття є друге за величиною в області місто Мукачево, яке зажило сумної слави, зокрема через контрабанду наркотиків і зброї.⁴⁶ Виконуючи роль регіонального транспортного вузла та центру оптових складів у пізні радянські часи, це місто опинилося в ідеальній ситуації, щоб отримати вигоду від жахливих економічних негараздів після розпаду Радянського Союзу. Як і скрізь в Україні, перші, хто зміг скористатися такими можливостями, змогли накопичити значний капітал – політичний, фінансовий та інший.

Брати Балоги, мабуть, були найвпливовішою політичною сім'єю на Закарпатті протягом десятиліть, а Мукачево служило їм опорою.⁴⁷ Віктора Балогу обрали мером Мукачева в 1998 році, він став Головою Секретаріату за президента Ющенка, а потім міністром з надзвичайних ситуацій за президента Януковича. Його брати Іван і Павло обралися до парламенту після того, як здобули місця на Закарпатті.⁴⁸ Василь Петьовка, двоюрідний брат Балог, також став депутатом парламенту. На виборах 2014 року члени цієї родини вибороли чотири з шести депутатських мандатів на Закарпатті.⁴⁹

Віктор Балога також проклав шлях для іншого потужного політика, проросійського Віктора Медведчука,⁵⁰ який з часом відіграє вирішальну та дуже суперечливу роль в українській політиці за кількох президентів.⁵¹ В інтерв'ю ЗМІ Балога одного разу назвав Медведчука своєю найбільшою помилкою.⁵²

Нині Балоги досі лишаються найвпливовішими постатями в Мукачеві, багато в чому завдяки синові Віктора, Андрію, якого обрали мером Мукачева у 2015 році. Останній є частиною «мукачівського тріумвірату» разом із головою міської райради Михайлом Ланьом⁵³ (кримінальне прізвище Блюк, за словами экс-міністра внутрішніх справ Ігоря Луценка⁵⁴) та Василем Петьовкою. Вони керують містом через свої фракції в міській раді.⁵⁵ Ця коаліція утворилася в 2022 році, після нібито залагодження суперечливих стосунків між Балоогою та Ланьом, які призвели до збройних зіткнень у місті в 2015 році.⁵⁶

Андрій Балога (ліворуч), мер Мукачеве і син экс-мера Віктора Балоги (праворуч). © Амтіла Кісбенедек/ AFP та Сергій Сунінський/AFP через Getty Images

З усіх трьох нібито саме Ланьо служить містком між злочинним і законним світами. Згідно з конфіденційним документом правоохоронних органів, наданим GI-TOC, протягом багатьох років Ланьо начебто виконував обов'язки головного наглядача та вирішував суперечки практично всієї організованої злочинності в Мукачеві.⁵⁷ А згідно з повідомленнями ЗМІ, джерелами та документами поліції, Ланьо також брав участь у незаконній діяльності в регіоні, включаючи торгівлю наркотиками та зброєю.⁵⁸ (Сам Ланьо заперечував причетність до контрабанди та сказав що його зображення як кримінального авторитета було політично вмотивованим.⁵⁹) Кілька років тому, за оцінками поліції, його злочинний синдикат налічував щонайменше 200 осіб, розділених на менші групи, які спеціалізуються на різних незаконних промислах від викрадення автомобілів до контрабанди людей.⁶⁰

РОДИНА БАЛОГ

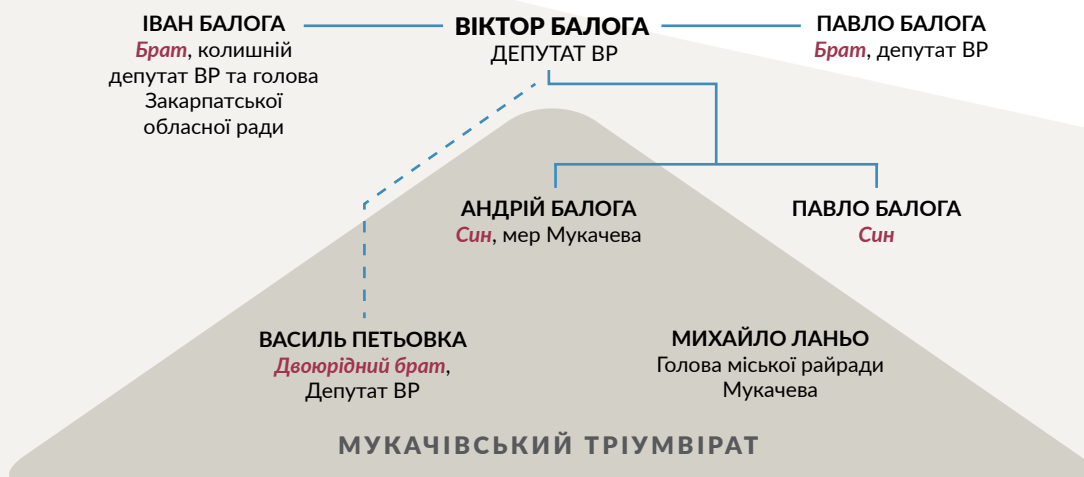

РИСУНОК 2 «Мукачівський тріумвірат»

Практична монополія на владу в місцевій політиці, зв'язки в регіоні та столиці, а також значні фінансові ресурси дозволяли цим закарпатським політичним діячам часто брати гору у відносинах з Києвом.

Як наслідок цієї динаміки, стосунки Закарпаття з центральним урядом були складними. Місцеві еліти завжди намагалися залишатися максимально автономними від Києва, а центри влади по обидва боки Карпатських гір прагнули зміцнити й використати свій вплив через ключові позиції в правоохоронних, митних, податкових та інших державних органах. Довгий час здавалося, що перевагу мають місцеві. У статті про Закарпаття в «Українській правді» стверджувалося, що «української держави тут практично не лишилося, її давно замінили клани й родини».⁶¹

Однак 2015-й, рік публікації статті, також став переломним. Після стрілянини в Мукачеві 2015 року очолити Закарпаття доручили легенді української міліції Геннадію Москалю, який розгромив кримські кримінальні угруповання наприкінці 1990-х. Він мав принести стабільність і перешкодити спробам Росії (зокрема через організовану злочинність) розпалити й без того напружені відносини між Угорщиною та Україною. Москаль зазначив, що коли він приїхав, «область була просто взята в оренду, область не контролюється Києвом, не контролюється президентом».⁶² Він почав наводити лад, замінивши керівників правоохоронних органів, прикордонників, митників і районних державних адміністрацій, а також застосував підхід нульової толерантності до контрабанди на кордоні (останнє, мабуть, більше для вигляду).⁶³ Він залишив регіон у 2019 році, і його впливу незабаром стало дуже бракувати.⁶⁴ Наступного року кримінальна ситуація в місті погіршилася настільки, що місцева рада звернулася до президента Зеленського з проханням втрутитися і взяти ситуацію під контроль.⁶⁵

Та хоч який був тиск з боку Києва, місцеві впливові діячі завжди могли дістати підтримку через бюлетені. Закарпатські осередки хоч і складовими національних політичних партій України, але вони здебільшого служать інтересам місцевих кланів. Головні гравці часто змінюють свою приналежність і утворюють нестійкі союзи залежно від своїх політичних, фінансових та економічних інтересів. Вони також здатні мобілізувати місцеві етнічні групи для досягнення своїх цілей. За словами активіста в Мукачеві, ромів, наприклад, часто використовують політичні діячі, щоб добирати голоси, особливо в Мукачеві, як, наприклад, правляча партія «Слуга народу».⁶⁶

У 2019 році до українського парламенту пройшли найвпливовіші місцеві політики-бізнесмени. Віктор Балоба нині є незалежним депутатом.⁶⁷ А серед інших відомих місцевих діячів у парламенті присутній Василь Петювка, його двоюрідний брат. Примітно, що вони, як правило, тримаються на відстані від інших політичних фракцій, об'єднавшись в окрему групу «Довіра».⁶⁸ Історія українського парламенту свідчить, що такі групи за інтересами часто створюють для збору голосів у вирішальні моменти в обмін на певні послуги – корисний інструмент у часи, коли пропрезидентська більшість доволі хитка.

КЛЮЧОВІ ЗМІНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року на Закарпатті відбулося багато змін, хоча деякі види незаконної торгівлі зберігають масштаб і складну структуру. Інформація, зібрана для цього дослідження, свідчить про те, що контрабанда продовжує залишатися основним незаконним бізнесом в регіоні навіть після вторгнення. У 2024 році основними нелегальними товарами, вилученими на кордоні під час спроб їх незаконного вивезення з України, були тютюнові вироби, деревина й антикваріат. Останній тренд – готівка. В країну йдуть переважно автомобілі (іноді під виглядом гуманітарної допомоги), одяг, смартфони, запчастини, продукти харчування та ліки.⁶⁹

У цьому розділі обговорюються чотири ключові тенденції, які спостерігаються в регіоні, а саме зміни в незаконній торгівлі тютюном; зростання контрабанди ухилянтів; зростання екологічної злочинності і боротьба за владу між центральним урядом у Києві та місцевими діями за контроль над регіоном, про що згадувалося в попередньому розділі.

Оскільки Київ посилює призов на військову службу, румунська прикордонна поліція помітила зростання кількості молодих українських чоловіків, які намагаються нелегально перетнути прикордонний пункт Сигету-Мармаціей до Румунії. © Даніель Міхайлеску/AFP через Getty Images

Карта прикордоння

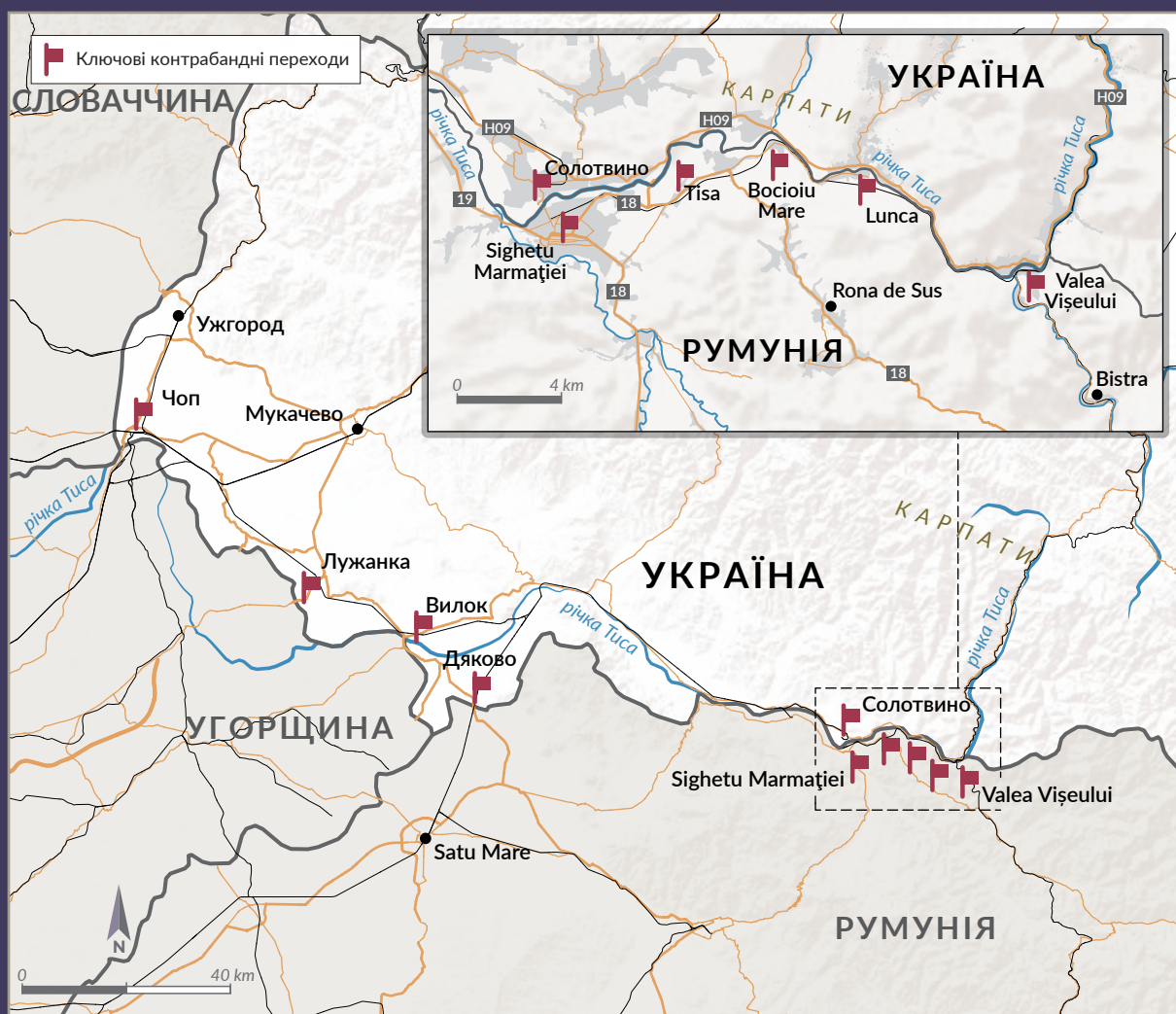

РИСУНОК 3 Пункти переправлення контрабанди між Закарпаттям та Угорщиною і Румунією.

Маршрути контрабанди через закарпатський кордон відрізняються залежно від її масштабів. Для великомасштабної контрабанди пункти пропуску Чоп, Вилок, Дяково, Лужанка та Солотвино, що знаходяться поблизу кордонів з Угорщиною, Словаччиною та Румунією, є кращими завдяки їхній інфраструктурі (див. карту). Для дрібної контрабанди гірська місцевість на схід від Сигету-Мармаціей у Румунії забезпечує краще прикриття, ніж рівнинна місцевість Угорщини, і дозволяє уникнути інтенсивнішого контролю з боку угорських прикордонників.⁷⁰ Наше дослідження показало, що румунські контрабандисти також мають налагоджені зв'язки з контрабандистами в інших країнах.⁷¹ Рівень річки Тиса падає влітку, що дозволяє долати її в кількох точках (див. вставку на карті) тим, хто намагається незаконно потрапити до Румунії та перевезти контрабандні сигарети. Румуни, які живуть поблизу кордону, дозволяють українським торговцям ховати контрабандні сигарети у своїх помешканнях, щоб потім їх забрали їхні румунські колеги.⁷² Оплата здійснюється після того, як румунські контрабандисти продадуть сигарети.⁷³

Немає повідомлень про масштабну контрабанду в регіоні, що межує з Польщею на півночі, через відсутність офіційних пунктів пропуску в цій частині України (польських контрабандистів тютюну зазвичай ловлять на кордоні з Угорщиною).⁷⁴ Проте польсько-українські пункти пропуску у Львівській області на північ від Закарпаття можуть брати на себе певну частину переміщеної з сусіднього регіону торгівлі. За словами контрабандиста, угорці та словаки зупинили контрабандну торгівлю, цим самим скерувавши потік деяких товарів на жвавий польсько-український кордон.⁷⁵

Важкі часи для тютюнових контрабандистів

Тютюн лишається надійним заробітком для організованої злочинності на Закарпатті та в Східній Європі. Наприклад, ціна пачки українських сигарет зростає вдвічі, а то й учетверо після незаконного ввезення до Румунії, хоча для розуміння чистого прибутку слід враховувати вартість хабарів.⁷⁶ Контрабандист у Румунії озвучив значно менш сенсаційну маржу, але описав типовий процес:

Уявімо, що у вас п'ять коробок. Ви купили їх за €6 000 в Україні. На кордоні ви даєте 500 євро українцям і 500 євро румунам [правоохоронцям]. Потім ви їдете до Бухареста. Це ризиковано, тому що вони іноді обшукують вантажівки, і підкупити цих хлопців не так просто. Тоді я продаю їх по 1700 євро [за коробку; $1\,700\text{ євро} \times 5 = 8\,500\text{ євро}$]. Вітаємо, ви щойно заробили 1 500 євро за одну поїздку!⁷⁷

Тим не менш, після вторгнення бізнес ускладнився. Виробництво сигарет в Україні залишається стабільним завдяки місцевим промисловим масштабам. Більша частина поставок надходить із Львівської області⁷⁸ та інших частин країни, таких як Київ.⁷⁹ Але на момент написання цього матеріалу в Україні тривала масштабна кампанія проти незаконного виробництва тютюну.⁸⁰

У пункті пропуску «Лужанка» на українсько-угорському кордоні виявили контрафактні сигарети, сховані у вантажному відділенні туристичного автобуса. Фото: Держприкордонслужба України

Напевно, найбільшою зміною стала консолідація ринку. Польові дослідження в Солотвині та його околицях виявили, що дрібні контрабандисти переважно переключилися з контрабандного тютюну на переправлення ухильнтів, оскільки торгівля тютюном тепер міцно в руках «великих гравців» (хоча антиконтрабандна кампанія також ускладнила ведення бізнесу для великих операторів). Таким чином, обсяги торгівлі незаконним тютюном, якими раніше займалися «мурахи» – особи, які несли коробки з сигаретами, скажімо, в рюкзаках, зменшилися. Частково це пов'язано з труднощами в'їзду в прикордонні зони (де їх можуть затримати як ухильнтів від призову, оскільки боротьба з ухильнтами стала політичним пріоритетом).⁸¹ У 2023 році посилювався контроль на пункті перетину кордону «Вилок» з Угорщиною і, як наслідок, незаконні потоки тютюну там зменшилися.⁸²

Схожа історія спостерігається на румунському боці кордону, де жорсткіший контроль для протидії незаконній торгівлі тютюном також мав серйозні наслідки. Румунські прикордонники задіяли безпілотники, тепловізори і камери з технологією датчика руху (постачаються British American Tobacco) у зонах інтенсивного руху.⁸³ Frontex, прикордонна служба ЄС, також підтримує ці зусилля, надаючи патрульні автомобілі та обладнання. За словами журналіста, це зменшило контрабандну торгівлю, оскільки персонал Frontex нібито неможливо підкупити.⁸⁴

До даних про вилучення слід ставитися обережно, але відносно низька вартість конфіскованих сигарет у Сату-Маре (90 000 євро) і Мармароші (325 000 євро) у 2024 році вказує на те, що дрібна контрабанда тютюну до Румунії тепер може бути відносно низькоприбутковою.⁸⁵ (Більші потоки спостерігалися в Сучаві [661 800 євро], що може пояснюватися тим, що у 2022 та 2023 роках чимало тютюнових контрабандистів переїхали на південь до Чернівецької області.)

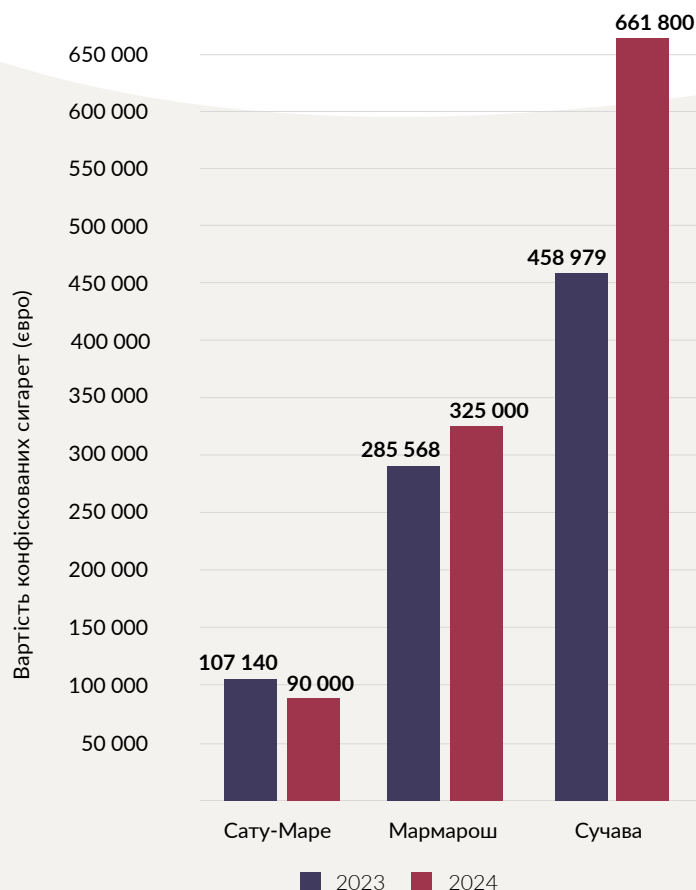

РИСУНОК 4 Вартість конфіскованих сигарет на українсько-румунському кордоні у 2023 та 2024 роках, у євро.

ПРИМІТКА: регіони Сату-Маре та Мармарош межують із Закарпатською областю; Сучава є пунктом призначення контрабандних сигарет із Чернівецької області.

ДЖЕРЕЛО: Stop Contraband, <https://stopcontrabanda.ro>

Зіткнувшись із такою динамікою ринку, багато дрібних контрабандистів тютюну останнім часом покинули Україну. Деякі оселилися поблизу кордону з Україною, щоб заробляти на зростаючій контрабанді ухилянтів (про це йдеться нижче), але інші серйозніші оператори перемістили свій тютюновий бізнес до сусідніх Словаччини, Угорщини, Чехії і навіть далі, облаштувавши підпільні фабрики в Західній Європі.⁸⁶

Цю тенденцію до офшорингу також підтверджують інші докази. У жовтні 2024 року на Львівщині прикордонники та інспектори Бюро економічної безпеки завадили спробі незаконного переміщення з України до Чехії обладнання для виготовлення сигарет. Його маскували під обладнання для пакування харчових продуктів та інших продуктів.⁸⁷

Нова незаконна економіка: контрабанда ухильантів і шахрайські кол-центри

Після вторгнення також зазнав радикальних змін інший прибутковий потік: люди. До 2022 року Закарпаття було воротами для мігрантів з Азії та Африки, які намагалися нелегально потрапити до ЄС, особливо через Словаччину. Бізнес був настільки прибутковим, що в нього втягнулися навіть іноземці.⁸⁸ Але після політики відкритих кордонів, ухваленої ЄС для врегулювання кризи з біженцями, контрабандисти переключилися на допомогу з втечею з України придатним до військової служби, які не хочуть воювати.⁸⁹ За словами одного українського депутата, у 2024 році щодня близько 200 «ухильантів» намагалися нелегально перетнути кордон,⁹⁰ значна частина через Закарпаття. Через проблему ухилення від мобілізації у січні 2024 року уряд запровадив на кордоні жорсткий режим.⁹¹ Ухильантів подеколи затримують десятками.⁹²

У перші дні вторгнення ті, хто хотів втекти від військової служби, платили за це до 100 000 доларів США, але згодом ціни кардинально впали (5 000–7 000 доларів США). Однак згодом і особливо після ухвалення у квітні 2024 року нового закону про мобілізацію, спрямованого на збільшення кількості солдатів у ЗСУ і кампанію з приборкання корупції серед медичного, військового та прикордонного персоналу, плата за контрабанду знову зросла до близько 20 000 доларів США. Хоча деякі ухильанти роблять спроби перетнути кордони України самотужки, послуги місцевих поводитирів і купівля фальшивих документів роблять такий перехід набагато безпечнішим. Чимало з тих, хто обрав дикі стежки, потонув у річці Тиса або помер від переохолодження в горах Мармарош. У травні 2024 року одного втікача застрелив прикордонник.⁹³ Контрабандисти ухильантів також можуть займатися контрабандою інших товарів, оскільки добре знають маршрути та розуміють процес підкупу. У деяких випадках це прикордонники⁹⁴ або місцеві жителі, які бачать можливість швидко заробити, перевозячи ухильантів на своїй машині.⁹⁵ До контрабанди людей також залучені неповнолітні.⁹⁶

У Румунії ухильанти нібито проходять через Пуаніле-де-суб-Мунте, територію, яка також є місцем незаконних рубок. Але місцевість гориста й сувора, і багато хто загинув, намагаючись перетнути тут кордон.

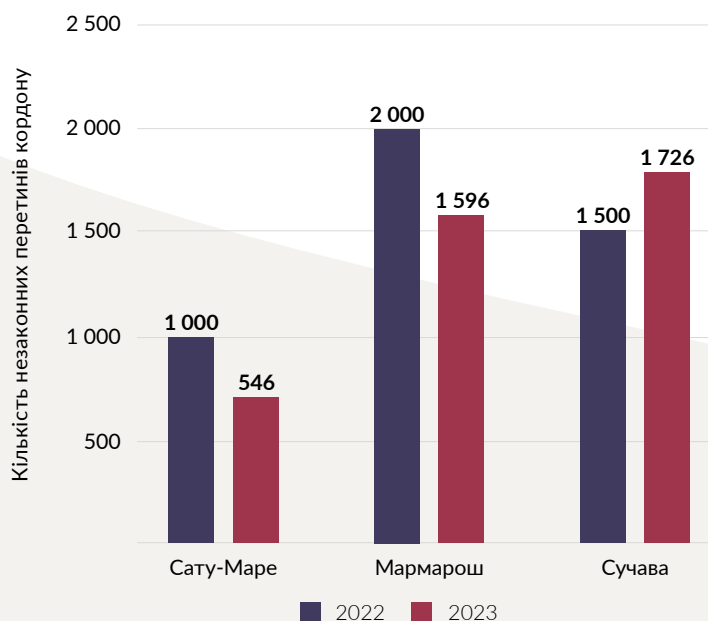

РИСУНОК 5 Нелегальні перетини кордону до Румунії із Закарпаття (Сату-Маре та Мармарош) і Чернівецької областей (Сучава).

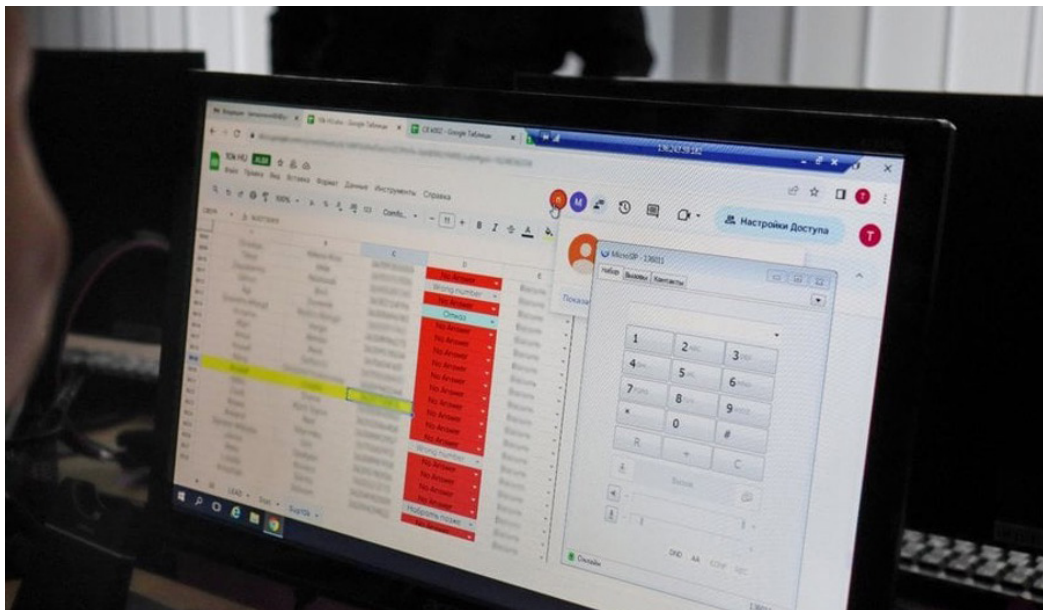
ПРИМІТКА: понад 97% спроб перетинів у 2023 році припало на українців.

ДЖЕРЕЛО: Офіційні дані, надані речником прикордонної поліції Румунії, квітень 2024 р.

Тим же, кому це вдається, з румунського боку можуть допомогти місцеві жителі, які майже повністю є етнічними українцями.⁹⁷ Є дані, що деяких ухильнтів на румунському кордоні зустрічають контрабандисти, далі вони прямують на захід до таких країн, як Австрія та Німеччина.⁹⁸

Словаччина також є улюбленим пунктом перетину для тих, хто уникає військової служби. У серпні 2024 року в інтерв'ю міністр внутрішніх справ Словаччини назвав цифру затриманих на кордоні з Україною – 700 осіб.⁹⁹

Через політичні обставини, продиктовані війною, українські прикордонники нині більше переймаються потоком ухильнтів, ніж тютюну, і подвоїли свої зусилля, щоб його зупинити. Для безпеки і моніторингу їх тепер часто оснащують натільними камерами – ця технологія заважає їм брати хабарі за неперешкодження ухильнтам. Останній крок у боротьбі з ухильнтами було зроблено в липні 2024 року, коли влада закрила гірські туристичні маршрути поблизу кордону.¹⁰⁰ Однак усе не завжди таке, яким здається на перший погляд. Місцеві свідки розповіли, що прикордонники нібито незаконно затримували їх, доставляли на кордон, додавали там геотеги за допомогою телефонів, фотографували та зображували ухильнтами, яких спіймали при спробі нелегального перетину – ймовірно, щоб поліпшити свою статистику.¹⁰¹

Таблиця роботи кол-центру, результат операції у жовтні 2023 року. Фото: Головне управління Національної поліції в Закарпатській області

Як і в інших частинах України, зокрема в Одесі та Києві, на Закарпатті також стали поширенішими шахрайські кол-центри. У червні 2024 року на Закарпатті зупинили діяльність кол-центру, який заробив шахрайством мільйон доларів. Його оператори видавали себе за банківських службовців, щоб отримати доступ до фінансової інформації жертв, а створив кол-центр житель Кривого Рогу на сході України.¹⁰² Попри на те, що це поодинокий випадок, він є ознакою тенденції, коли злочинці з кол-центрів переносять свою діяльність зі сходу на захід України. Таке ж явище спостерігалось, наприклад, в Одесі, яка зазнала напливу організованої злочинності з Харкова та Дніпра.

Дедалі більша кількість шахрайських кол-центрів свідчить про диверсифікацію нелегальної економіки Закарпаття, яка раніше трималася на переміщенні товарів, будь то контрабанда, наркотики, зброя чи незаконна деревина (див. нижче), або людей. Але, з іншого боку, кол-центри є такими ж транснаціональними, як і традиційніші потоки, і націлені на громадян із сусідніх країн ЄС.¹⁰³ Одна з більш складних операцій, яка приносила прибуток у 500 000 доларів США на місяць, набирала персонал, який розмовляв чеською, польською, угорською та словацькою мовами, і використовувала поліграф для контролю за його «чесністю».¹⁰⁴

Відтворюючи тенденцію, яку можна спостерігати в інших регіонах України, синтетичні наркотики стали більш поширеними на Закарпатті після російського вторгнення в лютому 2022 року. Telegram і практика «закладок»,¹⁰⁵ коли продавець і покупець не вступають у фізичний контакт, стали звичайними знаряддями наркоторговців.¹⁰⁶ Закарпаття також стало територією виробництва синтетичних наркотиків.¹⁰⁷ За словами колишнього правоохоронця, деякі лабораторії в регіоні створили «кухарі» з Одеси, які навчали цього ремесла місцевих жителів.¹⁰⁸

Незаконна вирубка та екологічні злочини

Закарпаття – край природного біорізноманіття, де розташований Карпатський біосферний заповідник, який входить до списку ЮНЕСКО. Ліси також були об'єктом незаконної вирубки, яка лише посилилася після заборони на експорт необробленої деревини у 2016 році. Одне джерело повідомило: «Більшість деревини, з якою я працював, була нелегальною. Я знаю це, тому що сам підробляв сертифікат FSC [він підтверджує, що деревина походить із відповідально керованих лісових господарств].»¹⁰⁹ Основними країнами призначення були Ірландія, Угорщина, Італія, Румунія, ОАЕ, Саудівська Аравія, Пакистан і Китай.

Повідомляється, що кількість незаконних рубок знову зросла після вторгнення в 2022 році. При цьому одне джерело визнало, що хоча вони спостерігали збільшення кількості так званих «санітарних рубок», коли мають рубати «хворі» дерева, насправді страждали повністю здорові дерева. Відстеження справжнього масштабу незаконної вирубки також стало важчим після вторгнення через брак даних. Зараз органи влади рішуче відхиляють запити щодо надання такої інформації.¹¹⁰

Центральний уряд у Києві намагався посилити свій контроль над лісовим сектором, заснувавши у вересні 2022 року державне підприємство «Ліси України», якому підпорядкували 158 лісгосподарських підприємств, що існували раніше, тим самим зменшуючи місцевий вплив і посилюючи державний нагляд.¹¹¹ Але ця нова державна установа також, схоже, має повноваження збільшувати прибутки від лісозаготівлі та стимулювати освоєння лісистих територій, викликаючи побоювання щодо ще більшого руйнування навколишнього середовища, а також блокування створення нових заповідних лісових територій.¹¹²

Екосистема Закарпаття також перебуває під загрозою через ймовірно незаконне будівництво на заповідних територіях. Плани відомого українського олігарха та його партнерів з будівництва гірськолижного курорту у Свидовці, території природної краси, позначеної як «смарагдова» і охоронюваній Радою Європи, передбачали знищення 3000 гектарів первозданих лісів та інших екосистем і були широко засуджені, включно з Парламентом ЄС.¹¹³ Спроби проштовхнути проект передбачали застосування сили та адміністративного ресурсу. Верховний Суд України остаточно заборонив будівництво у жовтні 2024 року, хоча вже за два місяці з'явилася нова пропозиція щодо меншого курорту (вже без участі олігарха).¹¹⁴ Плани будівництва численних вітряків і гірських річкових міні-ГЕС під різними приводами, загостреними енергетичною кризою в Україні, також викликають опір місцевих жителів.¹¹⁵

Місцеві можновладці під прицілом Києва

Партія Зеленського «Слуга народу» зі змінним успіхом намагалася використати свою вирішальну перемогу на виборах 2019 року для посилення політичного впливу Києва на Закарпатті. У 2020 році уряд Зеленського призначив сюди Олексія Петрова, колишнього високопоставленого офіцера СБУ, щоб спробувати приборкати місцевих можновладців, але він не впорався і пішов уже за п'ять місяців. У березні 2021 року політичний важковаговик Микола Тищенко, кум голови Офісу президента Андрія Єрмака, отримав завдання ефективно керувати областю. Його звільнили з цієї посади вже за рік через побоювання щодо його репутації та чесності, хоча він досі зберігає певні важелі впливу на Закарпатті.¹¹⁶

Після кількох скандалів Тищенка змінив більш розсудливий і поміркований Віктор Микита,¹¹⁷ який зайняв помітно більш примирливу позицію щодо місцевих політичних еліт.¹¹⁸ Перед тим, як обійняти політичну посаду, Микита мав тривалу кар'єру в СБУ, ставши заступником голови відомства на Закарпатті, де він зосереджувався на боротьбі з контрабандою.

Війна також наділила Київ додатковими повноваженнями та інструментами, зокрема у сфері безпеки. Важливо те, що вибори, зняття, яке місцеві діячі традиційно використовували для відновлення свого становища та торгівлі з центральною владою, було призупинено на час воєнного стану. Перебіг подій вказує на те, що центральна влада нарешті бере гору на Закарпатті. Як свідчать описані вище поневіряння мукачівського тріумвірату, зміни витають у повітрі. Правоохоронні органи проявляють підвищений інтерес до діяльності керівництва Закарпаття, включно з депутатами.¹¹⁹ Місцеві депутати, журналісти та контрабандисти стверджують, що Валерій Пересоляк нібито дистанціювався або, можливо, був усунутий від контрабанди, що є яскравою ознакою зміни балансу сил в регіоні.¹²⁰ Один митник стверджував, що, хоча він досі лишається впливовим, Пересоляк тримається тихо – або щоб не дратувати центральну владу, або щоб допомогти їй у її діях, не потрапивши в халепу. За словами одного колишнього митника, зараз «всім керують з Києва, а не на місцевому рівні».¹²¹ Одне помітне підтвердження цієї заяви надійшло у липні 2024 року, коли високопосадовців Управління Державної митної служби в Києві було затримано за отримання хабарів від регіональних митників в обмін на невтручання в їх діяльність.¹²²

Інші впливові постаті також стикаються з судовими викликами. Андрій Балога та Михайло Ланьо у 2023 році стали фінурантами розслідування СБУ та НАБУ щодо продажу колишнього футбольного стадіону та прилеглої землі в Мукачеві. Майно продали за ціну, на 90% меншу ринкової вартості. На сесії міськради Балога проштовхнув дозвіл на продаж нерухомості за вигідною ціною компанії, співзасновником якої є Ланьо.¹²³ У червні 2024 року Балогу та Ланя заарештували; згодом Балогу звільнили під заставу в 30 мільйонів гривень (645 000 євро), і він продовжує виконувати обов'язки мера.¹²⁴ Ланя також звільнили, але на певних умовах, хоча їх скасували в січні 2025 року.¹²⁵ На момент написання статті справа ще не дійшла до суду. Також заарештували Мирослава Чопея, якого вважають головою силового блоку Ланя. Йому інкримінують знищення майна, і Чопею загрожує до 10 років позбавлення волі.¹²⁶ Розслідування справи триває.

Віктора Микиту звільнили з посади губернатора Закарпаття у вересні 2024 року та призначили заступником голови Офісу президента, адміністративного органу, який підпорядковується безпосередньо Зеленському, що є ще однією ознакою посилення впливу Києва.¹²⁷ Повідомлялося, що Микиті доручено керувати регіональною політикою Офісу. Після останнього удару по колись, здавалося б, всемогутньому альянсу Балогі та Ланя, Микита, який володіє докладними інсайдерськими знаннями про непримітні місцеві професії і гравців, імовірно, матиме кращі шанси посилити контроль Києва над регіоном.¹²⁸

Значні доходи від жвавої контрабанди на Закарпатті нині нібито перебувають під наглядом і контролем столичних «смотрящих». Призначення на ключові посади, такі як поліція, прикордонна служба, митниця та податкова служба, є прерогативою Києва, а політичний та економічний вплив місцевих кланів, схоже, зменшився. Поки що.

ВИСНОВОК: ЩО РОБИТИ ЗІ ЗЛОЧИННОЮ МАТРИЦЕЮ

Контрабанда на Закарпатті є складною проблемою, що живиться різницею цін на товари між Україною та її європейськими сусідами. Без вступу України до ЄС, який кардинально змінить ситуацію, контрабанда, ймовірно, залишиться константою в регіоні. За словами місцевого сільського голови, «доки є кордон, доки існує різниця в цінах, [контрабанда] буде».¹²⁹

Але якщо економіка явища проста, рішення – радше навпаки. Залучення транскордонних етнічних груп, родинних та релігійних зв'язків, політичної та бізнесової еліти і корупціонерів на Закарпатті створило матрицю злочинності, яка охоплює значну частину населення. Місцева економіка просто не може конкурувати з легкими грошима, які можна заробити на контрабанді, а відокремленість Закарпаття – з погляду його історії, етнічної приналежності та географії – не дає місцевим жителям жодних причин намагатися щось змінити. Таким чином, переломити цю ситуацію є складним завданням, яке потребує боротьби з усіма аспектами незаконної економіки і одночасного поліпшення життєздатності легальної економіки.

Виклик реформам

Боротьба Зеленського з контрабандою не принесла довготривалих результатів. Після бурхливих змін у 2021 році, коли проти контрабандистів застосували санкції, а 100 митників (у тому числі 17 керівників митниць і митних постів) усунули, система перелаштувалася.¹³⁰ Згідно з опитуванням у травні 2024 року, митницю визнали найкорумпованішим державним органом в Україні. Так сказав 51% опитаних. Їхню думку підтвердив антикорупційний орган НАЗК, який поставив митницю на перше місце за поширеністю корупції.¹³¹ Одне з розслідувань НАБУ у квітні 2024 р. висвітлило масштаби та амбіції корупції в відомстві, оскільки виявилось, що митні пости у Чернівецькій, Львівській і Волинській обласях – а це головні ворота для контрабанди – було виставлено на продаж за загальну суму в 1,7 мільйона доларів США. Покупець поста міг реалізовувати будь-які корупційні схеми в обмін на 50% відкату керівництву митниці.¹³²

Розпочався новий етап реформування агентства, кульмінацією якого стало ухвалення закону про реформу митниці у вересні 2024 року за підтримки МВФ, Світового банку та США, які разом підтримують реформу на суму 6 мільярдів доларів США.¹³³ Реформа митниці також була

умовою для отримання Україною пакету позики МВФ у розмірі 15 мільярдів доларів США.¹³⁴ Новий закон передбачає участь міжнародників у призначенні керівника митниці, а також їхнє представництво в комісії з оцінки всіх 10 000 працівників митниці. Закон також гарантує, що керівник митниці може призначати власний керівний склад без погодження з Києва.¹³⁵

Однак реакція була неоднозначною. «Це не реформа. Правильним словом було б «реорганізація», — сказав колишній чиновник київської митниці.¹³⁶ Цей же чиновник скептично поставився до зусиль Заходу створити міжнародний нагляд за ключовими посадами на митниці. «Вони не знають ситуації. Яке вони мають право вказувати нам, що робити?», — сказав він. Інший аналіз пророкує, що в 2024 році буде набагато важче реалізувати реформу, ніж у 2019 році: у 2019 році Зеленський міг вичистити чиновників, які створювали схеми за попереднього президента Петра Порошенка в рамках політичної політики оновлення, але тепер йому доведеться боротися з людьми, пов'язаними з його власним урядом.¹³⁷

Також неоднозначними були сигнали від уряду. У жовтні 2024 року було опубліковано новий список санкцій проти контрабандистів, оскільки збіг трирічний термін дії початкового списку, опублікованого в 2021 році. Зі списку 2024 року без пояснення причин вилучили 11 контрабандистів і кілька діючих компаній.¹³⁸

Хай там як, але закон про реформу повертає контрабанду на політичну карту і має конкретні цілі, покликані послабити деякі чинники корупції, наприклад, підвищити мінімальну зарплатню до 35 000 грн (з 16 000 грн.) і теоретично звільнити митницю від втручання з боку Міністерства фінансів.¹³⁹ Але справжня робота полягатиме у перенесенні цих високих цілей на прикордонні території, такі як Закарпаття, і у вищі ешелони влади, куди нібито й надходять реальні доходи.

Зробити всю контрабанду злочином

Щоб відповідати вимогам фінансування ЄС, наприкінці 2023 року Україна ухвалила закон про повернення кримінальної відповідальності за контрабанду (після 12 років відсутності кримінальних санкцій і 18 місяців після того, як «невідкладний» законопроект уперше подав президент). Однак поріг для кримінальної відповідальності залишається тривожно високим.¹⁴⁰ Згідно з новим законом, будь-яка контрабанда товарів на суму менше 7,5 мільйонів гривень (180 000 доларів США) або підакцизних товарів на суму 1,1 мільйона гривень (29 000 доларів США) не тягне за собою кримінальної відповідальності, а лише адміністративний штраф.¹⁴¹ Випадки, що перевищують ці пороги, стають відповідальністю Бюро економічної безпеки.

Хоча правоохоронні органи досі можуть активно затримувати контрабандистів, результатом може стати передача загального контролю за транскордонною торгівлею в руки митниці, яка може бути зацікавлена в захисті корупційних джерел доходу. Може виникнути практика «смурфінгу», подібна до тієї, що використовується для ухилення від порогового моніторингу відмивання грошей, коли митні декларації оформлюються нижче порогових значень, тим самим приховуючи їх від правоохоронних органів і захищаючи контрабандистів від судового покарання. Таким чином, узгодження кримінального та митного кодексів має вирішальне значення для визнання контрабанди будь-якої вартості злочином.

Створення альтернатив

Зі збільшенням ваги регіону через поступове переміщення людських та економічних ресурсів зі сходу на захід України збільшуватимуться обсяги його торгівлі з сусідніми регіонами й країнами, у тому числі основним товаром – контрабандою. Попри те, що прибутки від контрабанди ще довго значно перевищуватимуть доходи від легальної економіки, необхідно вже зараз працювати над тим, щоб запропонувати місцевому населенню альтернативи.

Для досягнення цієї мети слід буде переконатися, що її поділяють місцеві еліти. З цією метою ЗМІ, правоохоронні та антикорупційні органи, неурядові організації й активістів слід заохочувати посилити перевірку місцевих і національних політичних партій, податківців, прикордонників і суддів, щоб виявити їхні зв'язки з відомими злочинцями або участь у злочинній діяльності. Викритих діячів слід позбавити права обіймати відповідальні посади.

Рекомендації

Як підсумок, у боротьбі з контрабандною економікою слід керуватися такими рекомендаціями:

- Новий закон про митну реформу в Україні від вересня 2024 року добре розроблений і має сильну міжнародну підтримку, але має боротися з укоріненою системою корупції та реаліями контрабанди на місцях. Зокрема, критично важливою, але дуже делікатною роботою буде подолання корупції у вищих ешелонах влади.
- Кримінальний і митний кодекси мають бути гармонізовані, щоб гарантувати, що контрабанда в будь-якій формі є злочином і може переслідуватися як така. Нинішня формула визначає контрабанду за певними вартісними межами як адміністративне, а не кримінальне правопорушення, за яке передбачено лише штраф.
- Припинення незаконного виробництва тютюну в Україні та на її західному кордоні вимагає більш узгодженого підходу із залученням правоохоронних органів ЄС. Українські контрабандисти переносять виробництво обладнання до Центральної Європи, намагаючись врятувати свій бізнес і заробити на нових маршрутах, партнерах і ринках. Але вони залишають чіткий слід – їхні імена загальновідомі, і вони, як правило, використовують дешевшу українську робочу силу.
- На Закарпатті створення альтернатив контрабанді є необхідним, але недостатнім. Окрім економічних стимулів, також очевидно, що місцеву екосистему, в якій злочинність і політика часто переплетені, необхідно нейтралізувати, щоб дати можливість просувати реальні зміни на місцевому рівні. Місцевим і загальнонаціональним політичним партіям, податківцям, прикордонникам і суддям, які мають доведений зв'язок із відомими злочинцями або брали участь у злочинній діяльності, слід заборонити обіймати відповідальні посади. Багаторічну культуру контрабанди як способу життя потрібно викоринити.

НОТАТКИ

- 1 Інтерв'ю з місцевими чиновниками, Солотвино, квітень 2024 р.
- 2 Колишній митник сказав: «Основні пункти призначення для контрабанди – це Чернівці та Львівська обл. Все [основні потоки незаконних товарів] проходить через них. Закарпаття – цап-відбувайло». Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 3 «Місцеві еліти» - це гравці, які часто стирають межу між політиками/правоохоронними органами, злочинністю і бізнесом, вони є учасниками або мають вплив чи зв'язки в більш ніж одній сфері.
- 4 Закарпатська обласна військова адміністрація. 11 січня 2024 року в Україні встановлено спеціальний прикордонний режим, <https://carpathia.gov.ua/news/v-ukraini-vstanovylyspetsialnyi-privkordonnyi-rezhym>; Додаткові заборони було запроваджено в прикордонній Закарпатській області, Рубрика, 19 червня 2024, <https://rubryka.com/2024/06/19/uprykordonni-zakarpatskoyi-oblasti-vvely-dodatkovy-zaborony>.
- 5 Андрій Оленін та Анна Стешенко, Чи помре українська контрабанда без 10 «королів», LB.ua, 8 квітня 2021, https://lb.ua/economics/2021/04/08/481902_chi_pomre_ukrainska_kontrabanda_bez.html.
- 6 Юлія Самаєва, Вступає «контрабас»? Чому Зеленський вивів з-під санкцій більшість контрабандистів?, ДТ, 11 жовтня 2024, <https://zn.ua/ukr/reforms/vstupaje-kontrabas-chomu-zelenskij-viviv-z-pid-sanktsij-bilshist-kontrabandistiv.html>.
- 7 «Якщо ви не поїхали на заробітки, вижити можна тільки, якщо включитися в одну зі схем нелегального бізнесу. Зарплати у державних установах та пенсії становлять 1200, максимум 1500 гривень. Прожити за ці гроші неможливо». Павло Шеремет, Закарпатський вузол: Що роблять в області Москаль, Найєм і Балоба, Українська правда, 20 серпня 2015, <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/20/7078406/>.
- 8 Адміністративна одиниця, всього 24.
- 9 Piotr Żochowski and Tadeusz Iwański, Zakarpattia – together, but separated, Centre for Eastern Studies, Number 15, 29 вересня 2015 р., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-09-30/zakarpattiatgether-separated>.
- 10 Відсоток етнічних українців у Румунії, перепис 2021 р., <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-etno-cultural-demografice>.
- 11 «Акцизний податок на сигарети з фільтром у 2007 році був приблизно 17 відсотків від роздрібної ціни; з ПДВ, загальні податки становили приблизно 34 відсотки роздрібної ціни. Для порівняння, податкові ставки в інших країнах Центральної та Східної Європейські країни, такі як Румунія, Польща та Угорщина набагато вищі - 68,5 відсотка, 79,4 відсотка і 79,9 відсотка від роздрібної ціни відповідно». Ханна Росс та ін. Економіка оподаткування тютюнових виробів в Україні, Міжнародний Союз проти туберкульозу та легеневих захворювань, 2009 р., стор. 37, <http://www.tobaccocontrol.org.ua/uploads/resource/file/40/58ea5cc8a8947.pdf>.
- 12 Інтерв'ю з патрульною поліцією, Ужгород, жовтень 2023 р.
- 13 Про пункти перетину конфіденційний поліцейський документ, наданий GI-ТОС. Про амфетамін, кокаїн, місцеве вживання канабісу та виробничі лабораторії: інтерв'ю з колишнім співробітником правоохоронних органів, Ужгород, жовтень 2023 р.; про амфетамін, альфа-PVP і мефедрон: важких наркотиків майже на 1 млн грн вилучено у 19-річного мукачівця, Zakarpattia.net, 9 червня 2024, <https://zakarpattia.net.ua/News/233563-U-19-richnoho-mukachivtsia-vyluchyly-vazhkykh-arkotyktivna-maizhe-1-mln-grn-FOTO>; про метамфетамін: У затриманій групі мукачівських наркоторговців вилучили метамфетаміну на майже 250 тис. грн (ФОТО), Zakarpattia.net, 11 червня 2024, <https://zakarpattia.net.ua/News/233581-U-zatrymanoi-hrupy-mukachivskykh-narkotorhovtsiv-vylucheyly-metamfetaminu-na-maizhe-250-tys-hrn-FOTO>; про імпорт метамфетаміну та канабісу: Поліція Закарпаття заблокувала міжнародний канал

- торгівлі наркотиками зі щомісячним доходом понад 13,5 млн грн, 16 квітня 2024, <https://zk.npu.gov.ua/news/politsia-zakarpattia-zablokuvala-mizhnarodnyi-kanal-torhivli-narkotykamy-zi-shchomisiachnym-dokhodom-ponad-135-mln-hrn>; про канабіс: У 32-річного мешканця Довгого вилучили канабісу на 750 тис. грн і саджанці марихуани (ФОТО, ВІДЕО), Zakarpattia.net, 29 травня 2024, <https://zakarpattia.net.ua/News/233439-U-32-richnoho-meshkantsia-Dovhoho-vyluchyly-kanabisu-na-750-tys.-hrn-i-sadzantsi-marykhuany-FOTO-VIDEO>.
- 14 Тетяна Черевко, Плантацію з коноплями на 80 тисяч гривень виявила поліція на Закарпатті, Суспільне, 30 серпня 2023, <https://suspilne.media/uzhhorod/561855-plantaciu-z-konoplami-na-80-tisac-griven-viavila-policia-na-zakarpatti/>; Мар'яна Русин, Вилучили техніку та продукцію на 3,7 млн грн: в Ужгороді виявили підпільну нарколабораторію, Суспільне, 31 травня 2023 року, <https://suspilne.media/uzhhorod/492589-vilucili-tehniku-ta-produkciju-na-37-mln-grn-v-uzgorodi-viavili-pidpilnu-narkolaboratoriu/> Тетяна Черевко Вирощували в лісі марихуану на 18 млн грн. На Закарпатті судитимуть двох чоловіків, Суспільне, 31 квітня 2023 <https://suspilne.media/uzhhorod/444285-virosuvali-v-lisi-marihuany-na-18-mln-grn-na-zakarpatti-suditimut-dvoh-colovikiv/>.
 - 15 Про це згадували кілька джерел, зокрема один колишній митник. Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.; мережа також був предметом кримінальне провадження СБУ за продаж бронежилетів, які мали передати армії; у відповіді мережа сказала, що купила жилети і має «всі підтверджувальні документи» від третьої сторони. Security Service opened a criminal case for selling the vests that the army should get for free, Lviv Now, 19 травня 2022 р., https://tvoemisto.tv/en/news/security_service_opened_a_criminal_case_for_selling_the_vests_that_the_army_should_get_for_free_132534.html; Krzysztof Boczek, Humanitarian aid for Ukraine: 'It is a nightmare. Sometimes everything gets trafficked', Open Dialogue, 12 June 2022, <https://en.odfoundation.eu/a/500562,humanitarian-aid-for-ukraine-it-is-a-nightmare-sometimes-everything-gets-trafficked/>. У 2011 СБУ вилучила документи в «Епіцентрі» після повідомлення, що той отримав контрабандні товари, хоча деякі стверджували, що мотивом розслідування було корпоративне рейдерство. «Епіцентр» і «Фокстрот» залишилися без товару, ТСН, 4 листопада 2011 р., <https://tsn.ua/groshi/epicentr-ta-fokstrotzalishilis-bez-tovaru.html>.
 - 16 Slovaks find railway smuggling tunnel to Ukraine, Reuters, 19 липня 2012 р., <https://www.reuters.com/article/idUSBRE86IOZP>.
 - 17 Таємничий випадок у лісі в Мармороші. Пастух знайшов російський гелікоптер, що розбився, Stirile, 5 жовтня 2019 р., <https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/caz-misterios-intr-o-paduredin-maramures-un-cioban-a-gasit-un-elicopter-rusescprabusit.html>; У Мармороші розбився російський гелікоптер округу, Міністерство оборони Румунії, 9 травня 2019 р., https://www.defenseromania.ro/elicopter-rusesc-prabu-it-in-judetulmaramure_596970.html.
 - 18 Силовики затримали контрабандиста, який організував «приватний кордон» на Закарпатті, Mukachevo.net, 16 листопада 2017 р., https://mukachevo.net/post/sylovyky-atrymalykontrabandysta-iaquy-orhanizuvav-privatnyy-kordon-nazakarpatti-foto-video-postiyno-onovliuyetsia_272128.html; Внаслідок ДТП на Рівненщині загинув закарпатський контрабандист «Доки», Детектив. Інфо, 11 квітня 2020 р., <https://detective-info.com.ua/vnaslidok-dtp-na-rivnenshshinizagynuv-zakarpatskij-kontrabandist-doki.html>; ТСН, https://www.youtube.com/watch?v=LVeGW_jkNOs, YouTube, 19 листопада 2017 р., https://www.youtube.com/watch?v=LVeGW_jkNOs.
 - 19 Хто такий Аттила Горват на прізвисько Доки та чому навколо його загибелі такий ажіотаж, Mukachevo.net, 4 грудня 2020 р., https://mukachevo.net/post/khto-takyy-attila-horvat-naprizvysko-doki-ta-chomu-navkolo-yoho-zahybeli-takyyaziotaz-foto-video_1072532.html.
 - 20 Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.
 - 21 У Чопі СБУ викрила митників на схемі вимагання хабарів у міжнародних перевізників, Zaxid.net, 22 січня 2024 р., [https://zaxid.net/sbu-vikrila-mitniy-post-zakarpattya_na-shemi-vimagannya-habariv_u-mizhnarodnih-pereviznikiv_n1578528](https://zaxid.net/sbu-vikrila-mitniy-post-zakarpattya-na-shemi-vimagannya-habariv-u-mizhnarodnih-pereviznikiv_n1578528).
 - 22 На Закарпатті прикордонники вилучили безпілотник, який використовували для контрабанди сигарет, Uzhgorod.net, 14 лютого 2024, <https://uzhgorod.net.ua/news/181422>.
 - 23 Інтерв'ю з колишнім митником, Київ, вересень 2024; Юлія Самаєва, Вступає «контрабас»! Чому Зеленський вивів з-під санкцій більшість контрабандистів?, ДТ, 11 жовтня 2024, <https://zn.ua/ukr/reforms/vstupaje-kontrabas-chomu-zelenskij-viviv-z-pid-sanktsij-bilshist-kontrabandistiv.html>.
 - 24 Інтерв'ю з колишнім митником, Київ, вересень 2024 р.
 - 25 Так само.
 - 26 Інтерв'ю з колишнім митником, Київ, вересень 2024 р.
 - 27 Андрій Любка, Контрабанда і вестерн у Мукачеві: винні всі, Радіо Свобода, 12 липня 2015 р., <https://www.radiosvoboda.org/a/27123510.html>.
 - 28 Павло Шеремет, Закарпатський вузол: Що роблять в області Москаль, Найєм і Балоба, Українська правда, 20 серпня 2015, <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/20/7078406/>.
 - 29 Див. справу Михайла Товта, призначеного головою Закарпатської митниці у лютому 2021 р., перед його звільненням. Через два місяці ветерани звинуватили його в контрабанді сигарет вантажівкою до Угорщини, він це заперечив, хоча нібито сказав, що перевозити сигарети мікроавтобусом було б прийнятними. Дивіться

- Transcarpathia appointment: Mykhailo Tovt becomes new head of Zakarpattia customs office, Ukrinform, 11 February 2021, <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3188769-mykhailo-tovt-becomes-new-head-of-customs-officein-zakarpattia-region.html>; про інцидент в Угорщині: "Максимум мікроавтобус": начальник Закарпатської митниці заявив, що не дозволяв пропускати фуру із контрабандою, Mukachevo.net, 24 березня 2024 р., https://mukachevo.net/post/maksimum-mikroavtobus-nachalnyk-zakarpatskoyi-mytnytsi-zaiavyv-shcho-ne-dozvoliv-propuskaty-furu-iz-kontrabandoiu-video_2411829.html.
- 30 Oleksiy Sorokin, These are 'top 10 smugglers' sanctioned by National Security Council, Kyiv Post, 8 квітня 2021 р., <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/who-are-top-10-smugglers-sanctioned-by-national-security-council.html>; Christian Mamo, Ukraine targets smuggling, and with it, an unlikely football success story, Emerging Europe, 12 квітня 2021 р., <https://emerging-europe.com/news/ukraine-targetssmuggling-and-with-it-an-unlikely-football-success-story>.
- 31 Пересоляк знову став кінцевим бенефіціарним власником «Миная» – термін дії санкцій РНБО проти нього закінчився, Tribuna.UA, 20 вересня 2024 р., <https://ua.tribuna.com/uk/football/1000000183006-peresolyak-znovu-stavkintsevyim-benefitsiarnym-vlasnykom>.
- 32 Підозрілі мільйони в декларації заступника начальника Закарпатської митниці Сергія Дурана, Антикор, 17 червня 2024 р., https://antikor.com.ua/articles/707794-podozritelnyje_milliony_v_deklaratsii_zamestitelja_nachaljnika_zakarpatskoj_tamohni_sergeja_durana; Що містить декларація колишнього заступника керівника одного з відділів Закарпатської митниці Сергія Дурана, Новини UA, 27 вересня 2024 р., <https://ua.news.ua/ukraine/velychezni-dohody-nyzka-kompanij-spivmeshkanky-tachymalo-tsikavogo-shho-mistytsya-v-deklaratsiyi-kolyshnogozastupnyka-nachalnyka-viddiluzakarpatskoyi-mytnytsisergiia-durana>; Середич.інфо, допис у Telegram об 11.37 ранку 17 червня 2024 р., <https://t.me/seredych/4554>.
- 33 НАЗК, Повні перевірки: не варто штучно нарощувати розмір готівки у декларації, 17 червня 2024 р., <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/povni-perevirky-ne-varto-shtuchnonaroschuvaty-rozmir-gotivky-u-deklaratsii>.
- 34 Звільненого за контрабандні схеми митника із МП «Тиса» поновлюють на посаді та одразу переводять на іншу ділянку, Zakarpattia24, 10 червня 2024 р., <https://zakarpattia24.com/zvilnenogo-za-kontrabandni-shemy-mytnyka-iz-mp-tysa-ponovlyuyut-na-posadi-ta-odrazu-perevodyat-na-inshu-dilnytsyu/>; офіційний документ цитується та відтворюється в наступній статті, не оскаржений Іжевським: Журналіст розповів про корупцію в Закарпатській митниці та перше звільнення серед причетних до контрабандних схем, Zakarpattia24, 22 серпня 2023 р., <https://zakarpattia24.com/staly-vidomi-fakty-pro-koruptsiyu-na-zakarpatskij-mytnytsi/>.
- 35 Інтерв'ю з журналістом і колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 36 Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.; інтерв'ю з журналістом, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 37 Євген Плінський, "Розконтрабанднення" країни: чи стане успішною чергова реформа митниці, ТСН, 17 вересня 2024 р., <https://tsn.ua/exclusive/rozkontrabandnennya-krayini-chistane-uspishnoyu-cherгова-reforma-mitnici-2661690.html>.
- 38 Інтерв'ю з контрабандистом, Закарпаття, жовтень 2024 р.
- 39 Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 40 «Криша» означає посадову особу, яка забезпечує захист злочинної діяльності, забезпечення припинення або поховання справ.
- 41 Інтерв'ю з патрульною поліцією, Ужгород, жовтень 2023 р.
- 42 Андрій Оленін та Анна Стешенко, Чи помре українська контрабанда без 10 «королів», LB.ua, 8 квітня 2021 р., https://lb.ua/economics/2021/04/08/481902_chi_pomre_ukrainska_kontrabanda_bez.html.
- 43 Інтерв'ю з колишнім співробітником СБУ та місцевим журналістом, Закарпаття, жовтень 2023 та квітень 2024 рр.
- 44 Так само.
- 45 Про причетність до посередницької контрабанди інформацію було надано в інтерв'ю з колишнім співробітником правоохоронних органів та місцевим журналістом, Закарпаття, жовтень 2023 р.
- 46 Існує місцева приказка, що до того часу, коли починають пити першу каву в Ужгороді, закінчується перша перестрілка в Мукачеві. У місті регулярні вилучають зброю, вибухові речовини та наркотики. Дивіться, наприклад, У затриманій групі мукачівських наркоторговців вилучили метамфетаміну на майже 250 тис. грн, Zakarpattia.net, 11 червня 2024 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/233581-U-zatrymano-hrupy-mukachivskykh-narkotorhovtsiv-vylucheyly-metamfetaminu-na-maizhe-250-tys.-hrn-FOTO>; У Мукачеві у п'яного водія мопеда виявили 2 гранати, а вдома – ще 30 набоїв, Zakarpattia.net, 10 червня 2024 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/233571-U-Mukachevi-u-piano-ho-vodiia-mopeda-vyivayly-2-hranaty-a-vdoma-%E2%80%93-30-naboiv-FOTO>; Житель Тячівщини "попуткою" намагався ввезти на Закарпаття в особистих речах 4 бойові гранати, Zakarpattia.net, 19 грудня 2024 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/231629-ZHytel-Tiachivshchyny-poputko-iu-namahavsia-vvezty-na-Zakarpattia-v-osobystykh-rechakh-4-boiovi-hranaty-FOTO>; У Сваляві чоловіка затримали на продажі гранати та набоїв до автомата, Zakarpattia.net, 29 травня 2024 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/233431-U-Svaliavi-cholovika-zatrymaly-na-prodazhi-hranaty-ta-naboiv-do-avtomata-FOTO>.
- 47 Інтерв'ю з місцевим активістом, Мукачево, травень 2024 р.
- 48 Ukraine media reports resignation of presidential chief of staff, Radio Free Europe/Radio Liberty, 17 May 2009, <https://>

- www.rferl.org/a/Ukraine_Media_Reports_Resignation_Of_Presidential_Chief_Of_Staff/1733358.html.
- 49 Piotr Źochowski and Tadeusz Iwański, Zakarpattia – together, but separated, Centre for Eastern Studies, Number 15, 29 September 2015, https://www.files.ethz.ch/isn/194312/commentary_185.pdf.
 - 50 Anders Åslund, Ukrainian oligarch could be missing link in Trump-Russia probe, The Hill, 22 May 2017, <https://thehill.com/blogs/pundits-blog/the-administration/334139-ukrainian-oligarch-may-be-missing-link-in-trump-russia/>.
 - 51 Dmytro Rayevskiy and Kateryna Kobernyk, Did you think Victor Medvedchuk was done? No, he is building a propaganda network in Europe and buying off Western 28 politicians, Babel.ua, 15 April 2024, <https://babel.ua/en/texts/106046-did-you-think-victor-medvedchuk-wasdone-no-he-is-building-a-propaganda-network-in-europeand-buying-off-western-politicians-all-this-is-aimed-at-theelections-to-the-european-parliament>.
 - 52 Балога: Я допомагав Медведчуку, це моя найбільша помилка, Українська правда, 1 жовтня 2018 р., <https://www.pravda.com.ua/news/2018/10/1/7193705>.
 - 53 Див. Мукачівська районна рада, керівництво районної ради, <https://muk-rayrada.gov.ua/kerivnyctvo-raionnoirady-09-57-21-26-09-2022>.
 - 54 Луценко розповів про кримінального авторитета «Блюка», який фігурував у документах МВС, Mukachevo.net, 12 липня 2015 р., https://mukachevo.net/news/lutsenko-rozpoviv-pro-kryminalnoho-avtoryteta-bliuka-iaquy-fihuruvav-u-dokumentakh-mvs_111386.html; депутат Ланьо має прізвисько Блюк, Gazeta, 14 липня 2015 р., https://gazeta.ua/articles/scandals-newspaper/_nardep-lano-maye-prizvisko-blyuk/636701. Також цитується в конфіденційному поліційному звіті, наданому GI-ТОС.
 - 55 Інтерв'ю з місцевим активістом, Мукачево, травень 2024 р. Дивіться також Балоги й Михайло Ланьо десятиліттями керували Закарпаттям, а зараз вони під слідством, Babel.ua, 24 липня 2024 р., <https://babel.ua/texts/109286-balogi-y-mihaylo-lano-desyatylittymi-keruvali-zakarpattyam-a-zaraz-voni-pid-slidstvom-velika-istoriya-regionu-yakiy-loviv-zelenskiy-i-shozhe-spiymav>. Про Ланьо: Балога прокоментував причетність однопартійця до кривавої стрілянини на Закарпатті, ТСН, 31 серпня 2018 р., <https://tsn.ua/ukrayina/baloga-prokomentuvav-prichenist-odnopartiytsya-dokrivavoyi-strilyanini-na-zakarpatti-737408.html>; Президентская братва: «Балоганы», Вася «Ресторан», «Блюк», «Осел», клан Дженовезе и прочая грязь, 25 лютого 2009 р., <https://cripo.com.ua/persons/?p=67640>. Ланьо також нібито заарештовували за згвалтування: Нардеп Ланьо має прізвисько Блюк, Газета по-українськи, 14 липня 2015 р., https://gazeta.ua/articles/scandals-newspaper/_nardep-lano-maye-prizvisko-blyuk/636701.
 - 56 Ланьо також був причетний до збройної сутички в місті в 2015 р. між формуванням «Правий сектор» і міліцією, нібито через причетність Ланьо до контрабанди. Як повідомляється, Балога фінансував «Правий сектор». Дивіться: З'явилося відеозвернення бійців "Правого сектора", які брали участь у перестрілці в Мукачеві, ТСН, 12 липня 2015 р., <https://tsn.ua/ukrayina/z-yavilosya-videozvernennya-biyziv-pravogo-sektora-yaki-brali-uchast-u-perestrilci-v-mukachevi-454530.html>; Балога признался, что помогал "Правому сектору", РБК, 23 липня 2023 р., <https://www.rbc.ua/rus/news/baloga-priznalsya-pomogal-pravomu-sektoru-1437658776.html>; про «замирення» 2022 року дивіться: High-profile arrests in Zakarpattia: details about the Mukachevo alliance of Baloha and Blyuk. More information on the Antikor portal: https://antikor.com.ua/en/articles/709416-rezonansnye_aresty_na_zakarpattje_detali_o_mukachevskom_sojuze_balogi_i_blyuka.
 - 57 Ці подробиці викладено в конфіденційному звіті правоохоронних органів, доступ до якого надали GI-ТОС; див. також Балоги й Михайло Ланьо десятиліттями керували Закарпаттям, а зараз вони під слідством, Babel.ua, 24 липня 2024 р., <https://babel.ua/texts/109286-balogi-y-mihaylo-lano-desyatylittymi-keruvali-zakarpattyam-a-zaraz-voni-pid-slidstvom-velika-istoriya-regionu-yakiy-loviv-zelenskiy-i-shozhe-spiymav>.
 - 58 Конфіденційний поліцейський документ, наданий GI-ТОС; Луценко розповів, як Ланьо «кришував» наркобізнес на Закарпатті, 24 TV, 12 липня 2015 р., https://24tv.ua/lutsenko-rozpoviv-yak-lano-krishuvav-narkotrafik-na-zakarpatti_n592778.
 - 59 Михайло Ланьо як сторона конфлікту в Мукачевому. Топ фактів про нардепа, 24 ТВ, 12 липня 2015 р., https://24tv.ua/mihaylo_lano_yak_storona_konfliktu_v_mukachevomu_topfakti_pro_nardepa_n592662; Кримінального авторитета з мене робить Балога, — Ланьо, 24 TV, 12 липня 2015 р., https://24tv.ua/kriminalnogo_avtoriteta_z_mene_robit_baloga_lano_n592630.
 - 60 Це судимий бандит, гвалтівник з януківської банди – ПС публікує компромат на Михайла Ланьо, Час, 14 липня 2015, <https://chas.cv.ua/politics/26272-cesudimiy-bandit-gvaltvnik-z-yanukvskoyi-bandi-ps-publikuyekomprat-na-mihayla-lano.html>.
 - 61 Павло Шеремет, Закарпатський вузол: Що роблять в області Москаль, Найем і Балога, Українська правда, 20 серпня 2015, <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/20/7078406/>.
 - 62 Москаль: «Москаль: "У мене з ворогами розбіжності по землі. Я хочу бачити в гробу їх, а вони – мене», pmg, 24 вересня 2025 р., <https://pmg.ua/politics/38036-moskal-u-mene-z-vorogamy-rozbizhnosti-po-zemli-ya-khochu-bachyty-v-grobu-ikh-a-vony-mene>.
 - 63 Так само.
 - 64 Помер Геннадій Москаль. Чим він запам'ятався?, BBC, 17 березня 2024 р., <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2yn5ddp1mo>; Tadeusz Iwański and Piotr Źochowski, The

- incident in Mukachevo: a symptom of Ukraine's systemic weakness, OSW, 15 липня 2015 р., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-07-15/incidentmukachevo-a-symptom-ukraines-systemic-weakness>; Alya Shandra, Ukraine's law enforcers bust gang plotting to blow up Hungarian monuments, Euromaidan, 3 жовтня 2017 р., <https://euromaidanpress.com/2017/10/03/ukraineclaims-it-detained-gang-plotting-to-exacerbate-ukrainianhungarian-tensions>.
- 65 Мукачівська міська рада звернулася до Президента щодо криміногенної ситуації в місті, Mukachevo.net, 7 лютого 2020 р., https://mukachevo.net/news/mukachivska-miskrada-zvernulasia-do-prezydenta-shchodokryminohennoyi-sytuatsiyi-v-misti-foto-video_870663.html.
- 66 Інтерв'ю з активістом, Мукачево, квітень 2024 р.
- 67 Профіль: Балаго Віктор Іванович, Чесно, <https://www.chesno.org/politician/19>.
- 68 Склад депутатської групи «Довіра» у Верховній Раді України, <https://dovira.org.ua/#rec155838936>.
- 69 Про це йдеться в офіційній відповіді Закарпатської митниці на інформаційний запит, жовтень 2024 р.
- 70 Інтерв'ю з румунськими журналістами, Сірету Мармацією, квітень 2023 р.
- 71 Наприклад, у березні 2024 року затримали групу румунів, яка мала філії в Україні, Болгарії та Чехії. Адріан Арделін, десятки обшуків у Бухаресті та 14 округах у справі про контрабанду. DIICOT: мережа має філії в чотирьох країнах Східної Європи, Europa Liberă România, 26 березня 2024 р., <https://romania.europalibera.org/a/zecide-perchezitii-intr-un-dosar-de-contrabanda/32877723.html>.
- 72 Інтерв'ю з представником уряду, Румунія, квітень 2024 р.; також підтверджено інтерв'ю з журналістом, Сірету Мармація, квітень 2024 р.
- 73 Інтерв'ю з журналістами, Сірету Мармацією, квітень 2024 р.; Михай Сойка, мафіозне пограбування у Валя Вішеулуй. Вони кинули штурмову гранату в будинок, EVZ, 1 липня 2018 р., <https://evz.ro/rafuiala-mafiot-la-valea-viseului-aufolosit-o-grenada.html>.
- 74 70-річний поляк намагався вивезти із Закарпаття в Угорщину у сховках Renault Kango понад 3,6 тис. пачок сигарет, Zakarpattia.net, 17 липня 2024 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/233970-70-richnyi-poliak-namahavsia-vyvezty-iz-Zakarpattia-v-Uhorshchynu-u-skhovkakh-Renault-Kango-ponad-36-tys-pachok-syhare-FOTO>.
- 75 Інтерв'ю з контрабандистом, Закарпаття, жовтень 2024 р.
- 76 Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024. Джерело повідомило, що контрабандою в основному везуть великі вантажі побутових речей, одягу, взуття з польських та німецьких портів, переважно китайського виробництва. Ці товари йдуть через Закарпаття (Чоп, Ужгород, Дяково), в основному для великих торгових мереж.
- 77 Інтерв'ю з контрабандистом, Сірет, Румунія, жовтень 2023 р.
- 78 Інтерв'ю з правоохоронцями та журналістами, Львів, жовтень 2023. У Виноградіві викрили підпільну тютюнову фабрику, 14 грудня 2023 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/231557-U-Vynohradovivykryly-pidpilnu-tiutiunovu-fabryku-VIDEO>.
- 79 Тетяна Борисенко, На Київщині викрили нелегальне виробництво цигарок у промислових масштабах, Суспільне, 5 березня 2024 р., <https://suspilne.media/kyiv/698736-na-kiivsini-vikryli-nelegalne-virobnictvo-cigarok-u-promislovi-masstabah/>.
- 80 GI-TOC оцінить вплив цього в майбутньому звіті.
- 81 Інтерв'ю з колишнім митником, контрабандистом сигарет та журналістом, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 82 Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 83 Інтерв'ю з представником уряду, Румунія, квітень 2024 р.
- 84 Інтерв'ю з місцевим журналістом, Румунія, квітень 2024 р.
- 85 Дані Stop Contraband, <https://stopcontrabanda.ro>.
- 86 Інтерв'ю з українським контрабандистом, Закарпаття, серпень 2024. Дивіться також Organized crime and excessive taxation fuels rise in illicit cigarette trade across Europe, Parliament Magazine, 7 жовтня 2024 р., <https://www.theparliamentmagazine.eu/partner/article/organized-crimefuels-rise-in-illicit-cigarette-trade-across-europe>.
- 87 Державна прикордонна служба України, Обладнання для виготовлення сигарет на кордоні видавали за обладнання для пакування харчових та сипучих продуктів, 18 жовтня 2024 р., <https://dpsu.gov.ua/ua/news/44474-obladnannya-dlyavigotovlennya-sigaret-na-kordoni-vidavali-za-obladnanniyadlya-pakuvannya-harchovih-ta-sipuchih-produktiv>.
- 88 Державна прикордонна служба України, На Закарпатті організатору каналу нелегальної міграції оголосили підозру, 4 вересня 2021, <https://dpsu.gov.ua/ua/news/1630737958-na-zakarpatti-organizatoru-kanalunelegalnoi-migracii-ogolosili-pidozru/>.
- 89 Інтерв'ю з колишнім правоохоронцем, Ужгород, Жовтень 2023. Дивіться також: На Закарпатті вантажівка прорвала державний кордон: угорці затримали 32 українців, Українська правда, 10 червня 2024 р., <https://www.pravda.com.ua/news/2024/06/10/7460010>.
- 90 Ольга Степанюк, За офіційно непідтвердженими даними, до 200 чоловіків призовного віку здійснюють спробу залишити країну щоденно — Наталуха, Громадське радіо, 7 квітня 2024 р., <https://hromadske.radio/news/2024/07/04/shchonaymenshe-200-cholovikiv-pryzovnoho-viku-zdiysniuiut-sprobu-zalyshyty-krainu-shchodenno-natalukha>.
- 91 Закарпатська обласна військова адміністрація, з 11 січня 2024 року в Україні встановили спеціальний прикордонний режим, <https://carpathia.gov.ua/news/v-ukraini-vstanovyly-spetsialnyi-prykordonnyi-rezhym>.

- 92 Валентина Романенко, "Потягом, таксі, жінка підвезла...": на кордоні затримали 27 незаконних "туристів", Українська правда, 15 липня 2024 р., <https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/15/7465746/>.
- 93 Валентина Романенко, Арештували прикордонника, який застрелив порушника кордону на Закарпатті, Українська правда, 20 травня 2024 р., <https://www.pravda.com.ua/news/2024/05/20/7456617/>; Oana Marocico and Kelvin Brown, Swimming rivers and faking illness to escape Ukraine's draft, BBC, 17 November 2023, <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-67120904>.
- 94 На Закарпатті прикордонник уник покарання за переправлення "ухлянтів", бо взяв гроші лиш "на солярку" і має позитивну характеристику, Zakarpattya.net, 5 червня 2024 р., <https://zakarpattya.net.ua/News/233525-Na-Zakarpatti-prykordonnyk-unyk-pokarannia-za-perepravlennia-ukhyliantiv-bo-vziav-hroshi-lysh-na-soliarku-i-maie-pozytyvnu-kharakterystyku>.
- 95 Див.: Жителя Жденієва на Мукачівщині затримали на організації переправлення "ухлянтів" до Словаччини за \$7 тис, Zakarpattya.net, 8 червня 2024 р., [https://zakarpattya.net.ua/News/233559-ZHytelia-ZHdeniieva-na30Mukachivshchyni-zatrymaly-na-orhanizatsii-perepravlenniaukhyliantiv-do-Slovachchyny-za-\\$7-tys](https://zakarpattya.net.ua/News/233559-ZHytelia-ZHdeniieva-na30Mukachivshchyni-zatrymaly-na-orhanizatsii-perepravlenniaukhyliantiv-do-Slovachchyny-za-$7-tys).
- 96 Затримано ухлянтів, які в супроводі підлітків намагались перетнути кордон, Армія Інформ, 16 липня 2024 р., <https://armyinform.com.ua/2024/07/16/zatrymano-uhlyantiv-yakiu-suprovodi-pidlitkiv-namagalys-peretnuty-kordon>.
- 97 Національний інститут статистики Румунії, остаточні результати: Етнокультурні демографічні характеристики, <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultatedefinitive-caracteristici-etno-culturale-demografice>.
- 98 Інтерв'ю з мером, Сучава, Румунія, жовтень 2023 р. Один контрабандист стверджував, що він просто посередник, який допомагає ухлянтам діставатися Австрії; інтерв'ю з українським контрабандистом, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 99 ТА3, ТВ М. Š. Eštok, TÉMA: Ochrana schengenskej hranice a boj proti nelegálnej migrácii, YouTube, 2 серпня 2024 р., <https://www.youtube.com/live/8t9CqDxZUI8>. У Словаччині є ознаки того, що може повертатися «традиційніший» бізнес з переправлення мігрантів: у липні 2024 року кількох громадян Шрі-Ланки затримали на Закарпатті при спробі потрапити в країну. Дивіться: Державна прикордонна служба України, Один ховався у соняшниках, двоє – у кукурудзі. Біля кордону зі Словаччиною затримали порушників-іноземців, 30 липня 2024 р., <https://dpsu.gov.ua/uk/news/43402-%20VIDEO%20-Odin-hovavsya-u-sonyashnikah-dvo-u-kukurudzi-Bilya-kordonu-zi-Slovachchinoyu-zatrimali-porushnikov-inozemciv>.
- 100 Анастасія Мосорко, Куди не можна ходити в Карпатах? Перелік заборонених туристичних маршрутів, Українська правда, 13 липня 2024, <https://life.pravda.com.ua/society/yakipopulyarni-turistichni-marshruti-v-karpatah-opinilisyapidzaboronoyu-302651>.
- 101 Інтерв'ю з місцевими жителями, Закарпаття, жовтень 2023 р.
- 102 Поліція Закарпаття ліквідувала масштабну мережу шахрайських кол-центрів – керівника та 18 членів злочинної організації затримали, Нацполіція України, 5 червня 2024 р., <https://www.npu.gov.ua/news/politsiia-zakarpattia-likvidovala-masshtabnu-merezhushakhrayskykh-kol-tsentriv-zatrymano-lidera-ta-18-chlenivzlochnynnoiorhanizatsii?v=66604a66ce34b>.
- 103 Дивіться також: Головне управління Національної поліції в Закарпатській області На Закарпатті поліція припинила діяльність шахрайського call-центру, 25 жовтня 2023 р., <https://zk.npu.gov.ua/news/na-zakarpatti-politsiia-prypynyladiialnist-shakhrayskogo-call-centru>.
- 104 Анна Семенюк, Оператори шахрайського кол-центру в Ужгороді виманювали в іноземців \$500 тис. щомісяця, Zaxid.net, 24 березня 2023 р., https://zaxid.net/operatori-shahrayskogo_kol_tsentru_v_uzhgorodi_vimanyuvali_v_inozemtsiv_500_tis_shhomisysatsya_n1560433.
- 105 Додаткову інформацію про метод продажів наркотиків через закладки див. Max Daly and Patrick Shortis, Breaking Klad: Russia's dead drop drug revolution, GI-TOC, November 2024, <https://globalinitiative.net/analysis/russia-drug-trade-organized-crime>.
- 106 У 19-річного мукачівця вилучили важких наркотиків на майже 1 млн грн, Закарпаття.net, 9 червня 2024 р., <https://zakarpattya.net.ua/News/233563-U-19-richnoho-mukachivtsia-vyluchyly-vazhkykh-narkotykyv-na-maizhe-1-mln-hrn-FOTO>; Катерина Петрунь, "Збував метамфетамін методом "закладок". На Закарпатті затримали підозрюваного у збуті наркотиків, Суспільне, 21 липня 2023 р., <https://susplne.media/uzhhorod/533477-zbuvav-metamfetamin-metodom-zakladok-na-zakarpatti-zatrimali-pidozruvanogo-u-zbuti-narkotikiv/>.
- 107 Див., наприклад, Михайло Пилипко Виготовляли амфетамін у лабораторії: на Закарпатті затримали чотирьох підозрюваних у наркоторгівлі, Суспільне, 2 серпня 2024 р., <https://susplne.media/uzhhorod/804949-vigotovlali-amfetamin-u-laboratorii-na-zakarpatti-zatrimali-cotiroh-pidozruvanih-u-narkotorgivli/>; Лариса Романюк, У Києві правоохоронці вилучили понад 10 кг амфетаміну, який відправили із Закарпаття, Суспільне, 16 серпня 2024 р., <https://susplne.media/uzhhorod/814899-u-kiievi-pravoohoronci-vilucili-ponad-10-kg-amfetaminu-akij-vidpravili-iz-zakarpattia/>.
- 108 Інтерв'ю з колишнім правоохоронцем, Ужгород, жовтень 2023 р.
- 109 Інтерв'ю з екологічним активістом, Ужгород, жовтень 2023 р.

- 110 Інтерв'ю з журналістом та активістом, жовтень 2023 р.; див. Ангеліна Мерва, За 20 років Карпати втратили 161 тисячу гектарів лісу: як на це впливають незаконні вирубки та які будуть наслідки для екосистеми. Переповіді розслідування NGL.media, Ursamedia, 15 жовтня 2024 р., <https://ursamedia.com.ua/novyny/za-20-rokiv-karpaty-vtratyly-161-tysyachu-gektariv-lisu>.
- 111 Віталій Кравченко, Forestry hoods: What the Inquest Committee found in the work of forestry enterprises, and why forests are secondary here, Mind.ua, 28 квітня 2023 р., <https://mind.ua/en/publications/20256657-forestry-hoods-what-the-inquest-committee-found-in-the-work-of-forestryenterprises-and-why-forest>.
- 112 Реформа лісової галузі вже забезпечила пів мільярда гривень прибутку - Шурма, Укрінформ, 19 квітня 2023 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3697784-reformalisovoi-galuzi-vze-zabezpecila-piv-milarda-griven-pributkusurma.html>; Environment, People, Law, New policy for sustainable development of the forest sector: implementation progress in 2022–2023, https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/ENG_Forests_brief_updated.pdf.
- 113 More ski resorts planned around Sydvovets, Euronatur, 3 серпня 2023 р., <https://www.euronatur.org/en/what-we-do/news/more-ski-resorts-planned-around-sydvovets>; Bruno Manser Fonds, EU Parliament speaks out clearly against the huge Svydovets ski resort project in the Ukrainian Carpathians, <https://bmf.ch/en/news/eu-parliament-speaksout-clearly-against-the-huge-sydvovets-ski-resort-projectin-the-ukrainian-carpathians-158>.
- 114 Вікторія Ейсмунт Верховний Суд остаточно заборонив будівництво гірськолижного курорту на Свидовці, [zaxid.net](https://zaxid.net/verhovniy_sud_ostatochno_zaboroniv_budivnitstvo_girskolizhnogo_kurortu_na_svidovtsi_n1595391), 9 жовтня 2024 р., https://zaxid.net/verhovniy_sud_ostatochno_zaboroniv_budivnitstvo_girskolizhnogo_kurortu_na_svidovtsi_n1595391.
- 115 Закарпатську Тересву хочуть знищити каскадом ГЕС – окрім Нересниці, ще й у Калинах і Бедевлі, [Zakarpattia.net](https://zakarpattia.net), 7 березня 2024 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/232610-Zakarpatsku-Teresvu-khochut-znyshchyty-kaskadom-HES-%E2%80%93-okrim-Neresnyi-shche-i-u-Kalynakh-i-Bedevli#>.
- 116 Слуга Народу, Facebook, 19 липня 2022 р., <https://shorturl.at/kTHuY>.
- 117 Шкодить репутації: Тищенко більше не голова закарпатської "Слуги народу", Українська правда, 19 липня 2024 р., <https://www.pravda.com.ua/новини/2022/07/19/7359047/>.
- 118 Наприклад, у жовтні 2022 р. угорський національний символ (турул) зняли із замку в Мукачеві і замінили на український тризуб, що обурило угорців. (Угорщина має велику діаспору на Закарпатті, і багато хто в Угорщині вважає, що регіон має стати частиною «великої Угорщини»). Сійарто викликав тимчасового повіреного у справах України у зв'язку зі знаттям угорського турулу в Мукачеві, Європейська правда, 14 жовтня 2022 р., <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2022/10/14/7148717/>.
- 119 Див., наприклад Закарпатському нардепу Горвату повідомлено про підозру у заволодінні державними землями, [Zakarpattia.net](https://zakarpattia.net), 25 жовтня 2023 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/230699-Zakarpatskomu-nardepu-Horvatupovidomleno-pro-pidozru-u-zavolodinni-derzhavnyumyemliamy>; Звинувачені в контрабанді депутат і экс-депутат з Виноградівщини – це экс-"регіонали" і "відродженець", [Zakarpattia.net](https://zakarpattia.net), 7 грудня 2015 р., <https://zakarpattia.net.ua/News/148769-Zvynuvacheni-v-kontrabandi-deputat-i-eks-deputat-z-Vynohradivshchyny-%E2%80%93-tse-eks-rehionaly-i-vidrodzhenets>; Олександр Кравченко, Суд відправив Віктора Балогу-молодшого під варту на два місяці, 18 серпня 2024 р., https://lb.ua/society/2023/08/18/570704_sud_vidpraviv_viktora.html.
- 120 Інтерв'ю з журналістами, місцевими депутатами та місцевими контрабандистами, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 121 Інтерв'ю з колишнім митником, Закарпаття, квітень 2024 р.
- 122 SBU detains heads of the State Customs Service for corruption scheme with bribes, УНН, 10 липня 2024 р., <https://unn.ua/en/news/sbu-detains-heads-of-the-state-customs-service-for-corruption-scheme-with-bribes>.
- 123 Продаж за безцінь землі на Закарпатті: викрито міського голову та голову райради, НАБУ, 25 червня 2024 р., <https://www.nabu.gov.ua/news/prodazh-za-beztcin-zemli-na-zakarpatti-vykryto-mis-kogo-golovu-ta-golovu-rayirady/>; Володимир Пиріг, В мерії Мукачева проходять масові обшуки через продаж стадіону «Авангард», [Zaxid.net](https://zaxid.net), 10 жовтня 2023 р., https://zaxid.net/v_mukachevi_prohodyat_masovi_obshuki_cherez_prodazh_stadionu_avangard_n1572361; У Мукачеві затримали мера Андрія Балогу та голову райради Михайла Ланя, [Zaxid.net](https://zaxid.net), 25 червня 2024 р., https://zaxid.net/u_mukachevi_zatrimali_mera_andriya_balogu_ta_golovu_rayradi_mihayla_lanya_n1588197.
- 124 Марія Масюк, Мера Мукачева Андрія Балогу відправили в СІЗО з можливістю внести 30 млн грн застави, 26 червня 2024 р., https://zaxid.net/mera_mukacheva_andriya_balogu_vidpravili_v_sizo_z_mozhливistyu_vnesti_30 mln_grn_zastavi_n1588340.
- 125 Екснардепу Ланьо зняли обмеження на пересування Україною, Слово і діло, 28 січня 2025 р., <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/28/novyna/polityka/eksnardepu-lano-znyaly-obmezheniya-peresuvannya-ukrayinoyu>.
- 126 СБУ затримала на Закарпатті керівника силового крила злочинного угруповання, яке координував екснардеп-регіонал, Телеграм канал СБУ, 28 червня 2024 р., <https://t.me/SBUkr/12285>.
- 127 Надія Собенко Новий заступник Єрмака розповів, чим буде займатися в ОПУ, Суспільне, 8 вересня 2024 р.,

- <https://suspilne.media/831807-novij-zastupnik-ermaka-rozpoviv-cim-bude-zajmatisa-v-opu/>; Transcarpathia governor to become deputy Head of the Presidential Office, NV, 3 June 2024, <https://english.nv.ua/nation/zakarpattia-governor-to-becomedeputy-head-of-presidential-office-50424084.html>; Corruption schemes and Hungarian ties: the political scientist told about the head of Transcarpathia, who can be appointed to the Office of the President, UNN, 4 June 2024, <https://unn.ua/en/news/corruption-schemes-and-hungarian-ties-the-politicalscientist-told-about-the-head-of-transcarpathia-who-can-beappointed-to-the-office-of-the-president>.
- 128 Оксана Коваленко і Катерина Коберник, Балоги й Михайло Ланьо десятиліттями керували Закарпаттям, а зараз вони під слідством, Babel.ua, 24 липня 2024 р., <https://babel.ua/texts/109286-balogi-y-mihaylo-lano-desyatilittymi-keruvali-zakarpattiam-a-zaraz-voni-pid-slidstvom-velika-istoriya-regionu-yakiy-loviv-zelenskiy-i-shozhe-spiymav>.
- 129 Олександр Бодня, Запливи через річку Тиса та запуски квадрокоптерів: якою є закарпатська контрабанда поза КПП, Suspline, 2 серпня 2021 р., <https://suspilne.media/uzhhorod/152627-zaplivi-cerez-ricku-tisa-ta-zapuskikvadrokopteriv-akou-e-zakarpatska-kontrabanda-pozakpp/>.
- 130 Андрій Оленін і Анна Стешенко, Чи помре українська контрабанда без 10 «королів», LB.ua, 8 квітня 2021, https://lb.ua/economics/2021/04/08/481902_chi_pomre_ukrainska_kontrabanda_bez.html.
- 131 Валерія Барановська, В яких установах процвітає корупція — результати опитування серед українців, 2 серпня 2024 р., <https://ukrayina.novyny.live/v-iakikh-ustanovakh-protsvitaie-korupsiia-rezultati-opituvania-sered-ukrayintsiv-190202.html>; НАЗК, КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 2023: РОЗУМІННЯ, СПРИЙНЯТТЯ, ПОШИРЕНІСТЬ, <https://nazk.gov.ua/pdfs/?file=/wp-content/uploads/Pages/c7/22/c722e505acf-8b0ccdf3df97af336b94d1503b291ca12ea11ea7f1e-9b661a61554735280.pdf>.
- 132 1,7 млн дол. США за керівні посади на митниці: попереджено масштабну корупцію в Держмитслужбі, 7 квітня 2024 р., <https://nabu.gov.ua/news/1-7-mln-dol-ssha-za-kerivni-posady-na-mytnytci-poperedzheno-masshtabnu-koruptciiu-v-derzhmytsluzhbi/>.
- 133 Артур Крижний, Верховна Рада затвердила митну реформу, Українська правда, 17 вересня 2024 р., <https://www.pravda.com.ua/ukr/news/2024/09/17/7475520/>; Анастасія Чернякович, «Цей законопроект історично важливий» — Железняк про закон щодо
- перезавантаження Державної митної служби, Громадське радіо, 19 вересня 2024 р., <https://hromadske.radio/news/2024/09/18/tsey-zakonoproiekt-ie-istorychno-vazhlyvym-zhelezniak-pro-zakon-shchodo-perezavantazhennia-derzhavnoi-mytnoi-sluzhby>.
- 134 Andrea Januta, New customs reform aims to tackle Ukraine's 'single biggest cash cow' of corrupt money in politics, Kyiv Independent, 14 October 2024, <https://kyivindependent.com/new-customs-reform-aims-to-tackle-ukraines-single-biggestcash-cow-of-political-corruption>.
- 135 John Ruddolph, Smugglers beware: Ukraine passes customs reform, German Marshall Fund, 18 September 2024, <https://www.gmfus.org/news/smugglers-beware-ukraine-passescustoms-reform>.
- 136 Інтерв'ю з колишнім митником, Київ, вересень 2024 р.
- 137 Євген Плінський, "Розконтрабанднення" країни: чи стане успішною чергова реформа митниці, 17 вересня 2024 р., ТСН, <https://tsn.ua/exclusive/rozkontrabandnennya-krayini-chistane-uspishnoyu-cherгова-reforma-mitnici-2661690.html>.
- 138 Юлія Самаєва, Вступає «контрабас»! Чому Зеленський вивів з-під санкцій більшість контрабандистів?, ДТ, 11 жовтня 2024, <https://zn.ua/ukr/reforms/vstupaje-kontrabas-chomu-zelenskij-viviv-z-pid-sanktsij-bilshist-kontrabandistiv.html>.
- 139 Підвищення зарплат і прозорий конкурс: як в Україні реформуватимуть митницю, ТСН, 20 вересня 2024 р., <https://tsn.ua/exclusive/pidvischennya-zarplat-ta-prozoriy-konkurs-yak-v-ukrayini-reformuvatimut-mitnicyu-2664042.html>; Анастасія Чернякович, «Цей законопроект історично важливий» — Железняк про закон щодо перезавантаження Державної митної служби, Громадське радіо, 19 вересня 2024 р., <https://hromadske.radio/news/2024/09/18/tsey-zakonoproiekt-ie-istorychno-vazhlyvym-zhelezniak-pro-zakon-shchodo-perezavantazhennia-derzhavnoi-mytnoi-sluzhby>.
- 140 Депутати знов криміналізували контрабанду: що зміниться у Кримінальному кодексі, хто буде розслідувати та коли набуде чинності, Sud.ua, 17 грудня 2023 р., <https://sud.ua/uk/news/publication/288051-deputaty-vnov-kriminalizirovali-kontrabandu-chto-izmenitsya-v-ugolovnom-kodekse-kto-budet-rassledovat-i-kogda-vstupit-v-silu>.
- 141 Закон щодо криміналізації контрабанди: роз'яснення юриста, 11 січня 2024 р., https://jurliga.ligazakon.net/news/224848_zakon-shchodo-kriminalzats-kontrabandi-rozysnennya-yurista.

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ПРО ГЛОБАЛЬНУ ІНІЦІАТИВУ

Глобальна ініціатива проти транснаціональної організованої злочинності - це міжнародна мережа, яка налічує понад 700 експертів в усьому світі. Глобальна ініціатива забезпечує платформу для просування широкої дискусії та інноваційних підходів як складових частин комплексної глобальної стратегії боротьби з організованою злочинністю.

www.globalinitiative.net